

FÖRSKOLA, JÄMSTÄLLDHET OCH DEMOKRATI

- jämställdhetsarbete som en förutsättning för en demokratisk förskola

JOSEFIN BERG
TANJA MILECRANTZ

SAMMANFATTNING

Josefin Berg, Tanja Milecrantz

Förskola, jämställdhet och demokrati
- jämställdhetsarbete som en förutsättning för en demokratisk förskola

Årtal: 2013

Antal sidor: 36

Syftet med vår studie är att undersöka hur pedagoger i förskolan definierar och reflekterar kring jämställdhet. Studien undersöker hur jämställdhetsarbetet kan tillämpas och konkretiseras i den dagliga verksamheten för att uppnå en demokratisk förskola. Observationer och intervjuer genomfördes i två olika förskolor med sammanlagt åtta pedagoger. Jämställdhet och demokrati är begrepp som alla pedagoger i vår studie är bekanta med och uttrycker som en självklarhet i dagens förskola och i den pedagogiska yrkesrollen. Resultaten vi fick fram i vår studie visade att det finns skillnad mellan den pedagogiska reflektionen och den pedagogiska praktiken gällande att arbeta med jämställdhet och demokrati. Under intervjuerna uttryckte informanterna som deltog i studien att de arbetar aktivt med demokrati och jämställdhet. Observationerna visade däremot att det finns brister i att konkretisera demokrati- och jämställdhetsarbete i verksamheten. Vår röda tråd i studien är att jämställdhetsarbete är en förutsättning för en demokratisk förskola.

Nyckelord: jämställdhet, demokrati, förskola, pedagogens roll, Lpfö98/10

Innehållsförteckning

sida

1. Inledning	3
1.1 Syfte	3
2. Bakgrund till en vidgad förståelse för jämställdhetsarbetets förutsättningar	4
2.1 Definition och förutsättningar för jämställdhet	4
2.2 Demokrati – en förutsättning för jämställdhet	5
2.3 Genus, genuspedagogik och könsstrukturer	5
2.3.1 Genus	5
2.3.2 Genuspedagogik	6
2.3.3 Könsstruktur	6
2.4 Tidigare forskning	7
2.5 Läroplan och jämställdhet	8
2.6 Pedagoger och jämställdhet	9
2.7 Förutsättningar för jämställdhetsarbete i förskolan	10
3. Metod	11
3.1 Forskningsstrategi och datainsamlingsmetoder	11
3.2 Urval	12
3.3 Genomförande	12
3.4 Databearbetning och analysmetod	12
3.5 Reliabilitet och validitet	13
3.6 Etiska ställningstaganden	13
4. Resultat	14
4.1 Tillämpning av demokratiarbete – observationer på fältet	14
4.2 Pedagogernas definition av demokrati	15
4.3 Är förskolan jämställd? – observationer på fältet	17
4.4 Pedagogernas definition av jämställdhet	19
5. Resultatanalys och diskussion	21
5.1 Metoddiskussion	21
5.2 Resultatanalys	21
5.2.1 Demokrati - våga säga och våga visa	21
5.2.2 Jämställdhet, söta flickor och bråkiga pojkar	22
5.2.3 Sammanfattning	23
5.2.4 Demokrati i förskolan - rätten att få vara olika	23
5.2.5 Jämställdhet i förskolan - att behandla alla lika?	24
5.2.6 Sammanfattning	25
5.2.7 Modell	25
5.3 Resultatdiskussion	26
5.3.1 Skillnad mellan pedagogisk reflektion och pedagogisk praktik	26
5.3.2 Brist på kunskap och traditionella uppfattningar	26
5.3.3 Pedagogens förhållningssätt	27
5.3.4 Konkreta pedagogiska verktyg	28
5.3.5 Diskussion om begreppen jämställdhet och demokrati	28
5.3.6 Sammanfattning av resultatdiskussionen	29
5.4 Fortsatt forskning och pedagogisk relevans	29
Referenser	31
Bilaga I - Missivbrev	34
Bilaga II - Intervjufrågor	35
Bilaga III - Arbetsgång	36

1. Inledning

Kan den svenska förskolan vara demokratisk om den inte är jämställd? Wedin (2011) belyser att den svenska förskolan arbetar för jämställdhet mellan könen men att jämställdhetsarbetet fortfarande är en pågående process. Författaren påpekar att en bidragande faktor till att förskolan ännu inte är helt jämställd kan bero på att traditionella könsnormer fortfarande påverkar pedagogers förhållningssätt och utformandet av verksamheten. Jämställdhet och demokrati är två begrepp som diskuteras alltmer i relation till förskolan. Diskussionen har under de senaste åren fått ta mer plats i gällande styrdokument. Läroplanen för förskolan (2010) är tydlig i att förskolan ska sträva efter jämställdhet mellan könen samt att pedagogerna i förskolan aktivt ska motverka traditionella könsmonster.

Demokrati och jämställdhet är begrepp som inte går att separera från varandra och är en grundläggande del av den pedagogiska verksamheten påpekar Hedlin (2010). Jämställdhet mellan könen skapar förutsättningar för att alla barn, flicka som pojke ska få möjlighet att utvecklas och lära i en förskola där deras individuella behov blir tillgodosedda. Vår studie kommer att handla om jämställdhetsarbete som en förutsättning för en demokratisk förskola. Vår utgångspunkt i studien är pedagogens förhållningssätt. Vi ville därför undersöka hur pedagogerna i vår studie reflekterar och arbetar med jämställdhetsarbetet i relation till sitt uppdrag. Genom observationer och intervjuer har vi möjlighet att få en rättvis bild av både pedagogisk reflektion och pedagogisk praktik.

Vår studie utgår från att värderingar, föreställningar och normer kring kön och dess skillnader och likheter är något som är socialt konstruerat. Enligt Svaleryd (2005) innebär det socialt konstruerade könet om att oavsett vilka likheter eller skillnader pojkar och flickor anses ha är de ett resultat av människans påfund. Vi avser att genom observationer, intervjuer samt tidigare forskning undersöka hur pedagoger i förskolan definierar en jämställd och demokratisk verksamhet. Vi vill också undersöka hur ett konkret demokrati- och jämställdhetsarbete praktiseras i den dagliga verksamheten. Vi inleder vår studie med jämställdhet i förskolan som fokus och förutsättningarna för jämställdhetsarbete genom att presentera vårt syfte och våra forskningsfrågor. Vi går sedan vidare med att presentera en bakgrund till en vidgad förståelse för jämställdhetsarbetets förutsättningar.

1.1 Syfte

Syftet med vår studie är att forska kring pedagogers reflektion och pedagogisk praktik i förhållande till jämställdhet och demokrati. Studien undersöker vilka villkor som behövs för att genom jämställdhetsarbete uppnå en demokratisk förskola. Jämställdhetsarbetet är en förutsättning för att uppnå en demokratisk förskola och vi undersöker därför om det finns skillnad i pedagogernas reflektion och praktik gällande våra två huvudbegrepp.

Utifrån vårt syfte har vi utformat två problemformuleringar:

- *Hur definierar och reflekterar pedagoger i förskolan kring jämställdhet och demokrati?*
- *Finns det skillnad mellan den pedagogiska reflektionen och den pedagogiska praktiken gällande jämställdhet och demokrati?*

2. Bakgrund till en vidgad förståelse för jämställdhetsarbetets förutsättningar

I följande kapitel vill vi genom utvald forskning och definitioner av begrepp undersöka hur jämställdhetsarbetet i förskolan kan definieras och tillämpas. Vi vill veta hur jämställdhetsarbetet i förskolan kan påverka pedagogernas förhållningssätt kring de demokratiska värden som Lpfö98/10 uttrycker.

2.1 Definition och förutsättningar för jämställdhet

Vad är egentligen jämställdhet? Vi inleder med ett citat av Henkel och Tomicic (2009), där de fångar kärnan i begreppet jämställdhet och beskriver vad jämställdhet har för betydelse för barn.

Jämställdhet är viktigt för alla barn. Det handlar inte om att alla pojkar ska ha klänningar eller att flickor inte ska få leka med dockor. Det handlar inte om att alla ska bli lika eller något ska tas bort. Jämställdhet handlar om mångfald och att öka barnens handlingsutrymme, att låta barn få vara på 100 olika sätt istället för 2. (s.19)

Svaleryd (2005) beskriver att jämställdhet innebär att skapa en värld som är öppen och har fler möjligheter för alla barn. Författaren beskriver att jämställdhetsarbetet öppnar våra ögon för nya uppfattningar om verksamheten i förskolan. I begreppet jämställdhet ingår en maktaspekt mellan kön i olika sorters relationer. Henkel (2012) påpekar att maktaspekten inbegriper relationen mellan flickor och pojkar och relationen mellan kvinnor och män. Författaren menar att jämställdhet är en demokrati- och rättighetsfråga. I en demokrati ska alla individer tilldelas ett lika stort värde. En annan dimension av jämställdhet som Henkel (2012) lyfter fram är att jämställdhet kan betraktas som ett kvantitativt och kvalitativt begrepp. Kvantitativ jämställdhet handlar om antal flickor och pojkar i barngruppen samt hur mycket handlingsutrymme de får. Kvalitativ jämställdhet syftar till att alla barn i gruppen bör ges möjlighet till lika mycket handlingsutrymme utan könsliga begränsningar. Om vi tittar på Henkels (2012) samt Svaleryds (2005) beskrivningar av jämställdhet ser vi att begreppet är mångsidigt och tolkningsbart. Vi vill därför konkretisera jämställdhetsarbetet i förskolan ytterligare genom att beskriva förutsättningar för att göra den pedagogiska reflektionen till pedagogisk praktik.

Jämställdhet bör ses som en kunskapsfråga menar Henkel (2012). Genom bredare kunskap om ämnet kan pedagogerna i förskolan synliggöra könsstrukturer i sin verksamhet. För att uppnå förändringar och förbättringar uttrycker Hedlin (2010) att pedagoger behöver både kunskap och tid att reflektera över sitt arbete. Henkel och Tomicic (2009) har liknande tankar om pedagogens roll och beskriver att pedagogen måste våga förändra och utvidga könsrollerna. Författarna menar att när könsrollerna utvidgas erbjuds barnen mer utrymme för att skapa, uttrycka och lära utan könsliga begränsningar. Wedin (2011) är inne på samma spår och påpekar att jämställdhet i förskolan uppnås genom att flickor och pojkar får lika fördelad makt och möjligheter till kunskap och utveckling.

2.2 Demokrati – en förutsättning för jämställdhet

Den första raden i Lpfö 98/10 uttrycker att förskolan ska vila på demokratins grund. Vi kommer därför i följande stycke att förklara begreppet demokrati i relation till förskolans uppdrag.

Enligt Hedlin (2010) är jämställdhet, demokrati och makt begrepp som hör ihop. Författaren påpekar att demokrati innebär att räknas som individ, värderas och ha inflytande i samhället. Zackari och Modigh (2002) anser att i all utbildning måste individens behov tas till vara på. De menar att all utbildning bör bygga på en moralisk grundhållning där vissa demokratiska värden aktivt värnas om. Författarna betonar nödvändigheten i att ta upp frågor och samtala om demokrati samt att undervisa kring begreppet. De påpekar att demokratiska värden bör ingå i ett förhållningssätt som präglar varje förskolas och skolas verksamhet.

Förskolans demokratiska uppdrag kan aldrig särskiljas från den övriga verksamheten understryker Zackari och Modigh (2002). Författarna påpekar att det inte finns något utrymme eller någon plats i förskolans verksamhet där ett demokratiskt förhållningssätt inte gäller. Lpfö98/10 uttrycker att förskolan har en viktig roll i att förankra och förmedla respekt för de grundläggande demokratiska värdena som ingår i det svenska samhället. För att närma sig en demokratisk verksamhet och arbeta mot samma mål behöver arbetslaget ha en gemensam grund att stå på. Om arbetslaget har olika definitioner av demokratibegreppet kan ett inkluderande arbetssätt vara svårt att genomföra. I ett inkluderande arbetssätt ska alla barn utan undantag ha möjlighet att vara med i alla aktiviteter. Niholm (2006) lyfter fram problematiken med stora skillnader kring definitioner av demokrati i ett arbetslag. Exempelvis kan problematiken bestå i vad en pedagog anser vara demokratiskt och inkluderande, kan en annan pedagog uppfatta som odemokratiskt och exkluderande.

Enligt Åberg och Lenz Taguchi (2005) kan demokrati inte läras ut utan är en ständig pågående process som pedagogerna tillsammans med barnen håller levande. Pedagoger måste kunna reflektera och diskutera om sitt förhållningssätt i det pedagogiska arbetet anser författarna. De demokratiska värden som Lpfö98/10 uttrycker exempelvis jämställdhet, solidaritet, integritet och individens frihet ska synliggöras i arbetet med barnen och forma den pedagogiska verksamheten. Utifrån ovan nämnda definitioner av demokrati och förutsättningarna för att uppnå en demokratisk verksamhet, kan vi konstatera att i likhet med jämställdhet är demokrati ett mångtydigt begrepp som är öppet för tolkning.

2.3 Genus, genuspedagogik och könsstrukturer

Begrepp som genus, genuspedagogik och könsstruktur är viktiga redskap för att synliggöra och förändra befintliga könsmönster i förskolans verksamhet. Vi kommer därför i kommande stycke att beskriva begreppens innebörd.

2.3.1 Genus

Genusbegreppet försöker förklara hur kvinnor och mäns sociala beteenden formas och begränsas av samhälle, kultur och historia. För att kunna definiera genus är det viktigt att skilja på begreppen genus och kön menar Henkel (2012).

Författaren förklarar att genus handlar om det sociala könet, och kön handlar om det biologiska. Den sociala aspekten av kön det vill säga genus är ständigt föränderlig i takt med samhället. Vad vi idag anser vara kvinnligt eller manligt utöver biologiska egenskaper kategoriserades nödvändigtvis inte som kvinnligt eller manligt för några decennier sedan. Vidare poängterar författaren att ständigt bestående i begreppet genus är vad som anses vara manligt och kvinnligt i dagens samhälle. En ytterligare aspekt som ingår i genusbegreppet är förutom det historiska, att begreppet kan vara föränderligt geografiskt och kulturellt. Vad som anses vara manligt respektive kvinnligt i ett land eller i en kultur kan skilja sig från andra.

En central del inom modern genusforskning är att kön är något som är konstruerat skriver Svaleryd (2005). Författaren förklarar att oavsett vilka likheter eller skillnader vi anser att pojkar och flickor har är de ett resultat av människans påfund. Kunskap om genus är enligt SOU 2006:75 ett betydande verktyg i den pedagogiska verksamheten. Begreppet skapar en tydligare bild om könsroller och på så sätt kan verksamheten påbörja ett förändringsarbete.

2.3.2 Genuspedagogik

Enligt Eidevald och Lenz Taguchi (2011) är anledningen till att begreppet genuspedagogik används i Sverige, att man anammat den inom forskningen alltmer växande genusvetenskapen. Till skillnad från andra länder där begreppet jämställdhetsarbete främst används. Författarna beskriver att genuspedagogik bland annat innebär att vidga diskussionerna kring genus och kön. Barns könsidentiteter och hur de skapas är en central del i det förändringsarbete som genuspedagogik innebär. En annan beskrivning som Henkel (2012) lyfter fram är att genuspedagogik innebär att synliggöra de föreställningar, tankar och teorier om flickor och pojkars roller och beteenden. Genuspedagogik innebär också att analysera, kritisera och förändra nuvarande könsroller.

Inom genuspedagogiken är en viktig aspekt som Nordberg (2005) påpekar att kritiskt analysera hur omgivningen och vi själva formas på grund av vilket kön vi tillhör. Enligt författaren innebär det att reflektera kring hur könsmaktsordningar både reglerar och begränsar vilka vi kan bli och vill vara. Att ha ett genuspedagogiskt arbetssätt medför att pedagogen tillsammans med barnen undersöker och ifrågasätter olika sätt att vara pojke eller flicka på. Svaleryd (2005) fokuserar på att ett medvetet genustänk i arbetet med barn bör genomsyra pedagogernas förhållningssätt. Författaren menar att medvetenheten kring genus tillför ett flertal positiva förändringar i verksamheten. Exempelvis gällande barnens utveckling, gruppklimat och användning av nya arbetsmetoder. Sammanfattningsvis så innebär arbetet med genuspedagogik att våga förändra och utvidga traditionella könsstrukturer. Vi kommer därför i följande stycke fördjupa oss i vad begreppet könsstruktur innebär.

2.3.3 Könsstruktur

En könsstruktur innehåller normativa rätt eller fel i mäns och kvinnors beteenden förklarar Svaleryd (2005). En liknande definition har Elvin-Nowak och Thomsson (2001) som menar att barn tidigt lär sig att anpassa hur de ska vara utifrån sitt kön. Författarna påpekar att manligt och kvinnligt är kategorier som genomsyrar hur vi förhåller oss till i stort sett allt vi gör.

I en könsstruktur ingår traditioner, normer och attityder som styr hur vi människor ska agera, vilka intressen vi ska ha och hur vi ska se ut beroende på biologiskt kön. Hedlin (2010) tar också upp kategoriseringen i relation till könsstruktur och beskriver att den exempelvis kan handla om vilka arbetsuppgifter, egenskaper, intressen, leksaker och färger som kodas och kategoriseras som manliga respektive kvinnliga. Samhället och det sociala arvet har en stor påverkan i hur kvinnors och mäns sociala beteenden formas. Wahlström (2005) menar att vi alla är medskapare till den könsliga kategoriseringen och att det beror på de könsnormer vi själva växt upp med. Att vi alla upprätthåller nuvarande könsnormer är något som också Svaleryd (2005) belyser och påpekar att normer och mönster gällande kön har kommit till sin form under många år. Utvecklingen i Sverige har gått framåt. Olika rättigheter för kvinnor och män är inte längre nedskrivna i lag. Vi kan idag sägas vara juridiskt jämställda. Trots utvecklingen upprätthålls mönster, traditioner och roller som inte är jämställda.

En jämställd struktur i förskolan kan stärka samarbetet och relationerna mellan pedagoger och barn påpekar Wedin (2011). I processen är det viktigt att identifiera den befintliga könsstrukturen i gruppen för att skapa en grund för ett fortsatt jämställdhetsarbete.

2.4 Tidigare forskning

Wedins (2011) forskning fokuserar på jämställdhetsarbete, förskola och styrdokument. När det innefattar lagar och bestämmelser i Sverige beskrivs jämställdhet som en viktig del för ett demokratiskt samhälle. Skollagen och läroplanerna bekräftar att jämställdhetsarbete är en obligatorisk uppgift inom skolväsendet och något som är närbesläktat med värdegrunden. Författaren poängterar däremot att den svenska förskolan som den ser ut idag inte är jämställd. Det kan enligt författaren bero på att de traditionella uppfattningarna om kön fortfarande sitter djupt i den pedagogiska verksamheten.

Utifrån sin forskning om genus i förskolan påpekar Eidevald (2009) att det är nödvändigt att pedagogerna anskaffar sig kunskap om genusforskning och jämställdhet. Författaren understryker att förutom kunskap behövs medvetenhet om det egna arbetslagets handlingar för att kunna arbeta jämställt. De pedagoger som arbetade på förskolan som undersöktes i författarens studie uttryckte att de arbetade aktivt med jämställdhet. De upplevde däremot en svårighet i att arbeta jämställt eftersom materialet som barnen erbjöds i verksamheten var könskodat.

I likhet med Eidevald (2009) har Odenbrings (2010) avhandling fokuserat på hur kön konstrueras i olika sammanhang i förskola, förskoleklass och grundskola. Pedagogerna som deltog i studien hade kunskap om och vilja att arbeta med jämställdhet. Författaren påpekar emellertid att det fanns skillnad mellan den pedagogiska reflektionen och den pedagogiska praktiken. Odenbring (2010) belyser att det genomgående synliggjordes att kategoriseringar i förskolan som undersöktes ledde till utpekanden som var relaterade till kön. Pedagogernas könskategorisering bidrog till att barnen tillskrevs olika egenskaper. Författaren menar att gemensamt för alla kategoriseringar var att de anspelade och byggde på normativa föreställningar kring könsroller gällande barnens agerande och utseende. Odenbring (2010) påpekar att oavsett sammanhang skapar könade kategoriseringar förutsättningar för att barnens handlingsutrymme begränsas istället för möjligheter

till könsöverskridanden. Hellmans (2010) studie om barns uppfattningar om kön visade att barn som är trygga i sin grupp på förskolan är de barn som vågar vara könsöverskridande. Författaren menar att det därför är nödvändigt som pedagog att stötta barnen i att bli trygga och inkludera i alla aktiviteter som förskolan erbjuder oavsett könskodning.

Torstensson-Eds (2003) forskning om genus och värderingar i skolan visar att pojkar ibland tillåts mer utrymme under aktiviteter i förskolan som exempelvis under samlingen. SOU 2006:75 belyser att det i barns fria lek synliggörs könsskillnader. Leksaker för pojkar har enligt forskning placerats i större rum medan den traditionellt feminiserade dockvrån placerats i mindre rum. Wedin (2011) påpekar att de traditionella och könsnormativa miljöerna kan bidra till att bromsa jämställdhets- och demokratiarbetet. Gällande miljön i förskolan behövs ett intresse och en vilja hos pedagogerna för att motverka de traditionella könsstrukturerna. Hellman (2010) påpekar att det finns möjlighet att barn väljer att dra sig undan från de normer som råder i förskolans verksamhet. Exempelvis genom att skapa egna rum såsom kojor som skärmar av den övriga verksamheten. I de egenskapade rummen finns plats för gemenskap och de minskar risken för att bli rättad av andra barn och vuxna kring hur man ska vara som pojke eller flicka. Enligt författaren är det därför viktigt att de vuxna tar ansvar för att vidga ramarna och motverka stereotypa könsroller i förskolan, för att alla barn ska trivas.

Kåreland (2005) uppmärksammar i likhet med Odenbring (2010) förskolans böcker, läromedel och övrigt material. Materialet är enligt författaren intressant att undersöka ur ett genusperspektiv. Författaren menar att en bidragande faktor som gör jämställdhetsarbetet problematiskt är hur befintlig litteratur och material är utformad och hur den används. Wedin (2011) belyser också att litteraturen som barnen har tillgång till i förskolan domineras av stereotypa könsroller. Utöver att 70% av bilderböckernas huvudpersoner är manliga, presenteras familjen i böckerna heteronormativt, det vill säga att de familjer som gestaltas består av mamma, pappa och barn. Samkönade eller ensamstående föräldrar visas sällan i barnböckerna. Övrigt material i förskolan såsom bilder i spel, sångböcker, pussel och så vidare är också material som är traditionellt könligt kodade. Författaren menar att det beror på att en stor del av böcker och material tillhör ett kulturarv och har en traditionell grund i tidigare värderingar. Det kan vara en utmaning för verksamma pedagoger i förskolan att hitta och använda material med normkritiskt och könsöverskridande innehåll. Enligt författaren kan könsneutrala och gränsöverskridande böcker öppna upp för diskussion med barnen kring olika sätt att vara pojke eller flicka på.

Utifrån vår genomgång kan vi konstatera att i den tidigare forskningen synliggörs skillnader i pedagogers reflektion och praktik gällande jämställdhetsarbete som ett verktyg för att uppnå en demokratisk förskola. Vi vill därför i nästa stycke ytterligare förtydliga vad som ingår i förskolans uppdrag och vad Lpfö98/10 uttrycker om jämställdhet.

2.5 Läroplan och jämställdhet

Begreppet jämställdhet har funnits med i läroplanen för skolan sedan 60-talet. Wedin (2011) beskriver att betydelsen av jämställdhet och arbetet med begreppet har växt sig större under åren och fått mer plats i förskolans och skolans läroplan. Författaren anser att jämställdhetsbegreppet är djupt förankrat i dagens läroplan och är ett

nödvändigt uppdrag. Några av de demokratiska värdena som ska genomsyra förskolans verksamhet är individens integritet, individens frihet och jämställdhet mellan könen. Lpfö 98/10 påpekar att pedagogens bemötande, förväntningar och krav gentemot pojkar och flickor har inverkan på barnens uppfattning kring traditionella könsroller. Förskolan ska ge barnen möjlighet att göra val utifrån sina egna förutsättningar. Verksamheten ska därför utformas på så sätt att den aktivt motverkar traditionella könsroller och könsroller. Barnen ska erbjudas en likvärdig verksamhet och få möjlighet att anskaffa sig kunskap, intressen och förmågor som inte begränsas på grund av stereotypa könsroller.

En inkluderande miljö i förskolan för alla barn är nödvändig för att kunna uppnå läroplanens mål gällande jämställdhet anser Hellman (2010). Läroplanen är enligt Wedin (2011) tydlig i sin formulering kring jämställdhet. Författaren menar att lärarens uppdrag är att identifiera befintliga traditionella könsroller och hitta sätt för att motverka och förändra. Nordberg (2005) menar att Lpfö 98/10 uttrycker att det är pedagogerna som ska omvärdera sitt könsstereotypa tänkande och handlande. Författaren påpekar att också barnens könsroller behöver uppmärksammas och arbetas med. Till skillnad från Nordberg (2005) är Henkels (2012) åsikt om jämställdhetsarbete i förskolan att det är pedagogerna och inte barnen som behöver förändras. Författaren påpekar att de vuxnas omedvetna förväntningar och föreställningar om pojkar och flickor skapar en verksamhet som inte är jämställd.

I ovanstående stycke har vi synliggjort vad Lpfö 98/10 uttrycker kring jämställdhet. Vi vill uppmärksamma att läroplanen inte konkretiserar hur pedagogerna i förskolan ska arbeta. Det kan leda till att pedagoger kan definiera och tillämpa begreppet på olika sätt. Vi kommer därför i kommande stycke beskriva pedagogers förhållningssätt och inställning till jämställdhetsarbete.

2.6 Pedagoger och jämställdhet

Pedagogerna som barnen möter på förskolan varje dag är viktiga förebilder och bör föregå med gott exempel för att uppnå en jämställd förskola. I SOU 2006:75 står det att i jämställdhetsarbetet är utgångspunkten pedagogens förhållningssätt. Det innebär bland annat att pedagoger i förskolan behöver ha förståelse för hur de utifrån sina egna värderingar och erfarenheter bemöter pojkar och flickor på olika sätt. Wahlström (2005) påpekar att i rollen som lärare ingår makt. Genom diskriminerade mönster och förväntningar bidrar pedagogerna till att barn blir behandlade på olika sätt beroende på vilket kön de tillhör. Läraren är den som sätter normen i verksamheten och vilken barnen gör till sin sanning. I anslutning till Wahlström (2005) uttrycker Svaleryd (2005) att pedagoger har stor möjlighet att kunna bemöta varje barn utefter hans egna förutsättningar och att pedagogen är en ständig medaktör i barnens identitetsskapande. De socialt konstruerade könsskillnaderna kan enligt Andreasson och Asp-Onsjö (2009) medföra påverkan på barnens identitetsutveckling. Enligt författarna är det av betydelse att pedagoger i förskolan förstår sin egen roll och har en medvetenhet kring att kunskap är en utgångspunkt i jämställdhetsarbetet. En svårighet emellertid vara svårt att synliggöra hur pedagoger behandlar barn olika på grund av kön påpekar Eidevald (2011). Författaren beskriver att på vissa förskolor har pedagogerna filmat sig själva under några dagar i verksamheten för att synliggöra hur de bemöter barnen.

I Eidevalds (2011) forskning om genus i förskolan uttryckte en del pedagoger att under tiden de arbetat med olika jämställdhetsprojekt så upplevde dem att de förändrade sin verksamhet och sina tankemönster. Pedagogerna ansåg däremot att det var lätt att gå tillbaka till gamla föreställningar och rutiner efter att projektet var avslutat. Författaren påpekar att ett flertal förskollärare upplever svårighet i att arbeta för att förbättra jämställdheten i förskolan eftersom de anser sig sakna konkreta verktyg.

En annan problematik som Bodén (2011) beskriver är att pedagoger kan uppleva tidsbrist i sin verksamhet och därför finner svårighet i att arbeta med jämställdhet. Jämställdhetsarbetet i förskolan kan också bemötas med motstånd av exempelvis personal, chefer och föräldrar. Vilket kan bero på djupt rotade traditionella normer. Eidevald (2011) betonar att ett framgångsrikt jämställdhetsarbete kräver att pedagogerna i verksamheten har en vilja att förändras och en vilja att se sin yrkesroll i ett nytt perspektiv. För att arbeta med jämställdhet krävs det att arbetslaget har eller är villiga att anskaffa sig kunskap om strukturer, normer och genus. Pedagogerna behöver också se hur förändrade normer och könsmönster kan gynna barnen. Desto mer jämställda pedagogerna i förskolan är med barnen desto mer jämställt blir samhället när barnen växer upp, menar Eidevald och Lenz Taguchi (2011). Enligt författarna är det därför viktigt att jämställdhetsarbetet börjar med de allra yngsta och ständigt genomsyrar verksamheten.

Sammanfattningsvis är pedagogens förhållningssätt och inställning till jämställdhetsarbete viktiga faktorer för att skapa en jämställd miljö och därigenom en demokratisk förskola. I kommande stycke kommer vi att beskriva vilka förutsättningar och konkreta verktyg som behövs för att utveckla ett jämställdhetsarbete.

2.7 Förutsättningar för jämställdhetsarbete i förskolan

Bodén (2011) uttrycker att jämställdhetsarbetet i förskolan kan ses som ett slags motståndsbete. Författaren menar att jämställdhetsarbetet kämpar mot att pojkar och flickor behandlas olika. För att kunna arbeta medvetet med genusfrågor och stärka jämställdheten i förskolan anser Svaleryd (2005) och Eidevald (2011) att pedagogen måste se över organisationen av verksamheten. Författarna menar att i översikten av verksamheten ingår att se över vilka rum som finns på förskolan och om rummen har namn som bidrar till könskategorisering exempelvis dockvrå och bilrum. Att förändra de traditionella miljöerna i förskolan och göra förskolan mer könsneutral är ett viktigt steg i jämställdhetsarbetet. Förändringen bidrar till att öppna upp för att alla barn ska vilja vara i alla rum som verksamheten erbjuder. Att undersöka vilket material och vilken litteratur som barnen har tillgång till och om de är stereotypt könskodade är också en nödvändig del i att arbeta jämställt. Pedagogerna bör också se över de relationer och maktförhållanden som råder i verksamheten. Enligt författarna kan det innebära att se över om det finns barn som får bestämma mer och att stötta de barn som inte hörs lika mycket.

Enligt Eidevald (2011) är pedagogens medvetenhet och förmåga att reflektera och iakttä samspelet mellan individer i vardagliga händelser en primär del i att arbeta genusmedvetet. Författaren menar att i jämställdhetsarbetet är det viktigt att målmedvetet använda olika arbetssätt och utgångspunkter för ett konkret arbete. Ett konkret jämställdhetsarbete kan vara problematiskt när förskolan fortfarande

innehåller traditionella förutsättningar och förväntningar såsom att flickor inte leker med bilar och pojkar inte leker med dockor. Pedagogen har en viktig roll i att leda barnen till en lek där materialet kan blandas eller är könsneutralt.

I likhet med Eidevald (2011) uttrycker Bodén (2011) att en viktig del i jämställdhetsarbetet är att arbeta med könsneutralitet och skapa miljöer i förskolan som är könsneutrala. Vilket leder till att barnen får större möjlighet att välja vad de vill göra. Könskodade material och rum skapar svårighet för barn att vara könsöverskridande.

Språkbruket menar Eidevald och Lenz Taguchi (2011) är ett av det mest avgörande verktygen för att skapa en jämställd förskola. Hur vi människor talar till och bemöter varandra med exempelvis specifika värdeord har inverkan på mottagaren och stärker de rådande könsroller som finns i dagens samhälle.

Vissa ord är laddade med könsligt kodade värderingar kring hur man ser på pojkar och flickor, exempelvis "lilla flickan" eller "stora pojken".

Gällande förutsättningar för att förskolans verksamhet ska bli mer jämställd tolkar vi att det finns tre centrala punkter att fokusera på: utformandet av miljön, språkbruket samt vilket material barnen erbjuds.

3. Metod

3.1 Forskningsstrategi och datainsamlingsmetoder

Vi har valt att använda oss av kvalitativ forskning i vår studie. Studien innefattar observationer och åtta djupintervjuer. Stukat (2011) anser att en kvalitativ metod¹ erbjuder möjlighet att söka efter information eller kunskap som ger en helhetssyn på datainsamlingen. Genom den kvalitativa metoden ville vi skapa en uppfattning om ämnet i vår undersökning. Dimenäs (2007) förklarar att i en kvalitativ metod fokuserar forskaren på innebörd, struktur och egenskaper. De skrivna och talade orden samt de visuella bilder som samlas in under observationer och intervjuer formar en kvalitativ forskning påpekar Denscombe (2009).

Vi valde att arbeta kvalitativt med både observationer och intervjuer. Vi ansåg att den kvalitativa metoden lämpade sig för vårt syfte. I syftet ingår att synliggöra det konkreta jämställdhetsarbetet i förskolan och ta del av pedagogernas reflektioner kring jämställdhet och demokrati. Genom observationerna får vi tillgång till visuella bilder av pedagogernas tillämpning av jämställdhetsarbete i den demokratiska verksamheten. Genom intervjuerna får vi insyn i pedagogernas definition av begreppen vilket ger oss möjlighet till en rättvis bild av våra forskningsfrågor.

Vår studie är i viss mån inspirerad av etnografisk metod. Några av förutsättningarna för en etnografisk studie är enligt Denscombe (2009) att den beskriver kulturer eller människor. I vårt fall är kulturen som beskrivs förskolan och människorna pedagogerna i verksamheten. En annan förutsättning för en etnografisk studie är enligt författaren att forskarna tillbringar mycket tid på platsen som ska undersökas och med de människor som ingår. Möjligheten att vara med på plats med människor och att iaktta deras handlingar påpekar Denscombe (2009) som en väsentlig del för att en forskning ska bli resultatrik.

¹ se 5.1 Metoddiskussion

Författaren beskriver att etiska problem kan uppstå under etnografisk forskning eftersom forsknings sättet kan äventyra deltagarens integritet. Under observationerna hade vi tillgång till deltagarnas privata åsikter och tankar, därför var det viktigt för oss att vara medvetna om de etiska och praktiska konsekvenserna i vår undersökning. Dovemark (2007) menar att vi som forskare måste tänka på hur vi bemöter våra informanter samt att vi kan åtskilja de offentliga och de privata informationerna i vår undersökning.

3.2 Urval

Vi valde att observera och intervjua åtta pedagoger på två olika förskolor. Förskolorna är båda mångkulturella. Avdelningarna som undersöktes består mestadels av flerspråkiga barn. På de avdelningar vi valde att observera är barnen mellan tre och sex år gamla. I studien kommer pedagogerna benämnas med fingerade namn. De namn vi kommer använda är: Kim, Alex, Robin, Andrea, Hanna, Ella, Gaby och Emma. Urvalet skedde utifrån ett subjektivt urval eftersom informanterna med sin erfarenhet kan ge oss fördjupad förståelse för våra forskningsfrågor. Denscombe (2009) beskriver det subjektiva urvalet med att forskarna väljer ut informanter de redan har viss kännedom om. På förskolorna arbetar både barnskötare och förskollärare. Vi valde att intervjua pedagoger från båda yrkeskategorierna för att få en verklig bild av definitioner och tillämpning i de två verksamheterna. Tre av informanterna var barnskötare och fem var förskollärare. Pedagogerna som intervjuades var kvinnor och mellan 25-55 år gamla. Informanterna hade olika lång yrkeslivserfarenhet och två var nyexaminerade.

3.3 Genomförande

Vi valde att inleda vår kvalitativa undersökning med observationer. Våra observationer var spontana och utfördes under vardagliga aktiviteter, händelser och samtal i den dagliga verksamheten. Under två veckors tid observerade vi kontinuerligt i de två olika verksamheterna och vi valde att lyfta fram de observationer som var mest relevanta för vår studie i resultatet. Observationerna tog plats utom- och inomhus, under samlingar, vid matsituationer samt under fri och styrd lek. Observationerna var mellan fem till tjugo minuter långa. De pedagoger som observerades var de som vi senare intervjuade. Genom observationerna kunde vi förutom de frågor vi bestämt skulle ingå i intervjuerna ställa fler frågor som knöt an till vad vi observerat. Vi valde att intervjua pedagogerna enskilt i ett eget rum. Vi ansåg att lugn och ro samt ett enskilt samtal främjar pedagogens möjlighet att få svara på våra frågor på ett ärligt sätt. Intervjuerna var mellan tjugo till trettio minuter långa. Stukát (2011) påpekar att det är viktigt att både forskaren och den intervjuade upplever miljön som en trygg plats. Vi hade också med oss en intervjuguide under intervjutillfällena som informanterna fick en egen kopia av. Det hjälpte oss att hålla oss till ämnet samt att ha en ram att gå efter. Under både observationer och intervjuer antecknade vi våra iakttagelser och det som pedagogerna uttryckte under intervjuerna.

3.4 Databearbetning och analysmetod

Forskningsfrågorna är utgångspunkten i vår undersökning. Malmqvist (2007) beskriver att i bearbetning och analys av insamlad data måste forskaren utgå från sin formulerade forskningsfråga. Med tanke på vårt syfte och våra forskningsfrågor

bestämde vi oss för att utgå från en helhetsanalys av insamlad data. Utifrån den centrala översikten av insamlat material kategoriserade vi de svar som vi fått fram och letade efter variationer i exempelvis intervju svaren. Efter sortering och kategorisering kunde vi påbörja en resultatsammanställning och sedan en analys.

Vi har analyserat de visuella bilder och svar vi fått under observationerna och intervjuerna genom att jämföra vad de olika pedagogerna har svarat. Genom observationer och intervjuer kunde vi upptäcka skillnader och likheter i pedagogernas definition och tillämpning av begreppet jämställdhet. Våra intervjufrågor har varit anpassade utifrån studiens syfte och forskningsfrågor. Vi har valt att använda oss av citat från informanterna i sammanställningen av observationerna och intervjuerna. Enligt oss skapar det en tydligare bild av våra resultat.

3.5 Reliabilitet och validitet

I följande stycke förklarar vi begreppen reliabilitet och validitet. Begreppen lägger grunden för en tillförlitlig, trovärdig och giltig studie. En studies validitet hänvisar till precisionen och noggrannheten i studiens datainsamling menar Denscombe (2009). Författaren beskriver att validitet också innebär hur studiens utformande har möjliggjort att få svar på de forskningsfrågor vi haft som grund i vår studie. Reliabilitet innebär enligt Denscombe (2009) att studien är neutral och att undersökningen skulle kunna göras om vid ett flertal olika tillfällen och därigenom få ett snarlikt resultat. Trovärdighet är en väsentlig del av forskningen och bör vara integrerad under hela forskningsprocessen. Vi vill att vår studie ska vara korrekt utifrån de källor vi använt oss av och den forskning som vår studie resulterat i. Vi vill att de som läser har lätt att förstå vad vi beskriver och anskaffar sig kunskap om begreppen utifrån vår studie.

Vår studie lägger forskningsvaliditet på observationer, intervjuer, litteratur samt tidigare och aktuell forskning. Vi valde att arbeta med både observationer och intervjuer för att vi ville ta del av pedagogers reflektion och tillämpning av begreppen jämställdhet och demokrati. Genom att både arbeta med observationer och intervjuer anser vi att en trovärdig bild av pedagogers definition och tillämpning av begreppen möjliggörs.

Vi spenderade mycket tid i de två verksamheterna vilket gav oss möjlighet att ta del av vardagliga och rutinmässiga situationer. Enligt oss bidrog det till att händelser i den pedagogiska verksamheten kunde observeras på ett naturligt sätt vilket vi anser ökar möjligheten för en tillförlitlig studie.

3.6 Etiska ställningstaganden

I det här stycket lyfter vi fram den etiska aspekten som är en betydande del i all forskning. Etik i pedagogens värld innebär enligt Bjørndal (2005) mestadels om att ha ett reflekterande förhållningssätt. Det innefattar att iaktta och reflektera över regler, normer och sina egna värderingar. Exempelvis vad som formar våra handlingar som pedagoger och forskare, vilket förhållningssätt vi har till olika pedagogiska situationer och i mötet med andra i den pedagogiska verksamheten.

För att kunna utföra vår studie har vi haft Vetenskapsrådets (2002) fyra individskyddskrav i åtanke när vi tagit kontakt med våra informanter och när vi genomfört våra observationer och intervjuer. Vi har också skrivit ett missivbrev som informanterna fick ta del av innan vår studie genomfördes. Vi valde även att informera pedagogerna om individskyddskraven vid intervjutillfället. De fyra kraven är:

- Informationskravet – att informera om forskningen och syftet med arbetet
- Samtyckeskravet - deltagarna bestämmer själva om sin medverkan
- Konfidentialitetskravet - all data i forskningsarbetet är konfidentiellt
- Nyttjandekravet - data om enskilda personer används bara för forskningssyfte

Stukát (2011) påpekar att ett trovärdigt och noggrant forskningsarbete inte kan skrivas utan de fyra principerna. Att ta hänsyn till etikaspekten i forskningsarbetet innebär att forskaren skapar en bekväm och trygg miljö för deltagarna påpekar Björkdahl (2007). Författaren menar att deltagarna inte ska komma till skada på något sätt på grund av studien och att deltagarnas integritet och rättigheter ska vara skyddade. Denscombe (2009) påpekar att det innebär att respekt för deltagarnas värdighet visas och att samarbetet med deltagarna sker på ett ärligt sätt.

4. Resultat

I följande kapitel presenterar vi de sammanfattade resultaten av de observationer och intervjuer som vi genomförde i vår studie. Kapitlet är uppdelat i fyra rubriker och de namn som används är fingerade. Vi påbörjade vår undersökning med observationer av de pedagoger vi skulle intervjuva, för att iaktta hur de arbetar konkret med våra två huvudbegrepp. Därefter intervjuade vi pedagogerna och knöt an till vad vi sett under våra observationer.

4.1 Tillämpning av demokratiarbete – observationer på fältet

Under våra observationer upplevde vi att en del av pedagogerna aktivt arbetar för att göra alla barn delaktiga. Främst under samlingarna där alla barn fick möjlighet att uttrycka sig. Pedagogerna försökte då låta alla barn komma till tals. Under en del samlingar observerade vi däremot att pedagogerna avbröt barnen innan de pratat färdigt. Pedagogerna var också snabba på att tysta ner barnen när de ansåg att de pratade för mycket eller för högt. Under några av våra observationer synliggjordes att en del pedagoger säger nej till barnen innan de fått förklara hur de menar och vad de har tänkt göra. De gav heller ingen förklaring till barnen kring varför de säger nej utan svarade ”det är bara så” eller ”nu har jag bestämt det”.

Våra observationer genomfördes på två olika förskolor som båda är mångkulturella. Under en del av våra observationer kunde några pedagoger uttrycka sig negativt kring olika etniciteter. Ett exempel var när pedagogerna Kim, Alex och Andrea samtalade kring att skaffa barn medan de drack kaffe ute på gården:

Kim: "Ja tänk jag var ganska ung när jag fick mitt första barn".

Alex: "För mig tog det ganska lång tid innan jag fick min första".

Kim: "Ja så kan det ju också vara".

Andrea: "För mig fick det räcka med två".

Kim: "Ja det är ju lagom egentligen. Det finns ju de som skaffar jättemånga...Tänk. De där somalierna skaffar ju hur många barn som helst".

Vi observerade vid några tillfällen att pedagogerna samtalar med varandra om barnens föräldrar när barnen kan höra. Pedagogerna uttryckte exempelvis att en del föräldrar inte förstår hur det är i Sverige. Vi kunde däremot observera en annan sorts attityd hos vissa pedagoger. De uppmuntrade barnen att prata om sin kultur och visade ett intresse för barnens flerspråkighet.

Under en av våra observationer samtalade en av pedagogerna med ett barn om rätten att vara olika. Situationen består av ett samtal mellan pedagogen Robin och en flicka (4 år) som satt och ritade:

Robin: "Vem har du ritat? Jag ser att du har ritat en människa men vem är det?"

Flicka: "Neej, en flicka!"

Robin: "Jaha, men flickor är ju faktiskt också människor."

Flicka: "Det är en flicka."

Robin: "Ja, men du vet alla pojkar, alla flickor är ju människor, fast vi ser olika ut, titta runtomkring, vi ser alla olika ut, en del är långa, korta, har brunt hår, eller rött hår. Eller hur tänker du vilka är människor hur kan man dela in?"

Flicka: "Menar du färg?"

Robin: "Jag vet inte, hur tänker du?"

Flicka: "Jag är brun i alla fall. Men det finns nog gröna och röda och gula också."

Gällande den fria leken både inom- och utomhus iakttog vi under våra observationer att barnen hade frihet att välja vilka leksaker de ville leka med. Vi tolkade däremot att pedagogerna kunde säga nej relativt ofta när barnen ville ha hjälp av pedagogen att ta fram något särskilt material de inte själva nådde upp till. Vid matsituationen observerade vi vid ett flertal tillfällen att barnen inte fick äta så mycket de ville eller att barnen var tvungna att smaka sådant de inte ville smaka på. Under våra observationer synliggjordes att barnen inte var tillåtna att prata vid matbordet. Vi observerade däremot att pedagogerna pratade med varandra.

4.2 Pedagogernas definition av demokrati

De flesta av pedagogerna vi intervjuade ansåg att en demokratisk förskola betyder att alla barn har möjlighet att uttrycka vad dom tycker och tänker. En större del av informanterna var överens om att barns delaktighet och inflytande är en central del i att kunna skapa en demokratisk miljö. Pedagogen Robin uttryckte att:

Delaktighet är viktigt när man jobbar med demokrati, för barnen. Det förhållningssätt vi vuxna har lär barnen om demokrati. Ibland behöver vi också prata konkret om demokrati med barnen. Min förra kollega och jag använde oss mycket av teater och handdockor för att förklara olika situationer och föra fram budskap... Det är också viktigt att prata om hur man är med varandra. Det är grundläggande. Turtagning är också viktigt och att man som pedagog stöttar barnen i att få komma till tals.

Ett flertal av pedagogerna ansåg att barns möjlighet att påverka är viktigt. Majoriteten av informanterna tyckte att en stor del av det demokratiska arbetet innebär att lyssna på barnen. Pedagogen Hanna påpekade att:

Vi vill att barnen ska våga säga och våga visa.

Pedagogen Gaby definierade demokrati i förskolan med att säga att:

Det är viktigt att vara intresserad av barnen, att göra dem delaktiga och försöka lyssna på dem. Att få insikt om att barn klarar mer än vad man tror, det tror jag är viktigt för en demokratisk förskola.

Gaby från citatet ovan uttryckte också att barnen ska få känna att de kan, att de har val och att de får vara med och bestämma i den dagliga verksamheten.

Ett flertal av informanterna ansåg att alla barn ska få tänka och tycka till i förskolan. Ett fåtal av pedagogerna uttryckte däremot att barnen inte skulle vara delaktiga i verksamhetens planering och utformande. En del av pedagogerna som intervjuades ansåg att demokratiarbetet är mer problematiskt med yngre barn än med äldre. Pedagogerna Emma motiverade svårigheten med demokrati och små barn med att barn ibland inte är mogna att fatta vissa beslut själva, hen uttryckte:

Demokrati med små barn är svårare eftersom de måste ha redskap för att utöva de demokratiska värdena. Det är vi pedagoger som ger barnen redskap för att kunna utvecklas i demokratisk riktning.

En del pedagoger som intervjuades menade att demokratiarbete är svårt att konkretisera i förskolan eftersom de ansåg att de saknar konkreta verktyg. Pedagogerna Ella lyfte fram att:

Det är alltid problem att koppla teori och idéer i praktiken, gällande att arbeta konkret med demokrati försöker vi se till att alla barn är trygga och trivs i förskolan.

Pedagogen Hanna poängterade att en demokratisk förskola kan uppnås genom att alltid tänka på sitt bemötande gentemot barn och vuxna. Hanna uttryckte att reflektion och utvärdering kring sitt bemötande är en viktig del i att arbeta demokratiskt:

Det förhållningssätt vi vuxna har lär barnen om demokrati...att ha ett demokratiskt förhållningssätt betyder att jag ser barnens kompetens.

Hanna uttryckte också att huvudansvaret för att kunna skapa en demokratisk förskola handlar om pedagogernas förhållningssätt:

För att kunna arbeta demokratiskt måste man vara en demokratisk person.

Pedagogerna Kim och Alex ansåg att det är väsentligt att inte bara ha en bild av demokratibegreppet utan också göra det till en del av förhållningssättet. De poängterade att det inte ska finnas någon skillnad i pedagogens definition av demokratibegreppet och ett konkret arbete i verksamheten. Kim påpekade att den svenska förskolan är mångkulturell och att det ingår i förskolans demokratiska uppdrag att synliggöra olika sorters kulturer. Exempelvis genom att uppmärksamma och prata om olika traditioner och högtider. Hen uttryckte att:

Ja det handlar ju om att alla ska ha samma möjligheter och rättigheter. Alla ska vara på samma nivå. På förskolan handlar det mycket om barnsyn, att ha ett demokratiskt förhållningssätt. Att man följer riktlinjerna i läroplanen. Jag tycker att det är viktigt att vi är klara med vårt ställningstagande i hur vi bemöter barnen. Det är också viktigt med reflektionstid, att tänka över hur man gör. Jag tycker att vi behöver prata mer om etik,

men man pratar mer om praktiska ämnen på jobbet. Det är viktigt att arbetslaget är eniga, och pratar om vilka konsekvenser det har om vi inte har samma grundsyn. Det handlar om att ha kunskap att möta alla på individnivå. Här har vi mycket invandrarfamiljer, viktigt att tänka på hur vi ska bemöta dem.

En del av informanterna berättade att en bidragande orsak till att arbetet på förskolan ibland inte blir demokratiskt beror på tidsbrist. De uttryckte att när verksamheten blir stressig är det lätt att agera på ett sätt som inte är demokratiskt. Pedagogen Emma ansåg att Lpfö98/10 är ett bra stöd för demokratiarbete i förskolan.

Pedagogerna Andrea och Robin beskrev att matsituationen är ett bra tillfälle för att träna på att skapa en demokratisk atmosfär. De förklarade att barnen under matsituationen får träna på att vänta på sin tur och få bestämma över sin måltid, exempelvis hur mycket de vill äta och av vad. Barnen får också träna på att dela med sig till sina kamrater, vilket de tyckte var en viktig del i matsituationen. Andrea påpekade att de barn som vanligtvis är tysta och blyga kommer till tals vid matbordet.

Ett flertal av informanterna poängterade att föräldrarna är en viktig del i det demokratiska arbetet på förskolan. De menade att ett intresse för föräldrarna och deras livssituation skapar en god relation mellan pedagog och förälder. Genom den goda relationen ges rum för diskussioner om förskolans demokratiska arbete och att föräldrarna kan tala om sina tankar och åsikter kring förskolan i stort. Pedagogen Kim uttryckte att:

Det är viktigt att vi tar föräldrarnas tankar på allvar, föräldrarna är ju egentligen våra arbetsgivare.

Kim påpekade att en del av demokratiarbetet innebär att prata med barnen om rätten att få vara olika.

4.3 Är förskolan jämställd? – observationer på fältet

Under våra observationer synliggjordes vid ett flertal tillfällen att flickorna uppmärksammas i relation till sitt utseende. Ett exempel var när pedagogen Kim hälsade en flicka (3 år) godmorgon. Flickan höll i sitt hår och snurrade runt.

Kim: "Jag ser att det är något nytt med ditt hår idag. Har du lockat det eller har du haft flätor?"

Flicka: "Flätor."

Kim: "Oj oj oj vad fint det är, och så har du ju en så söt klänning på dig."

Under en annan av våra observationer som iaktogs på gården uppmärksammade pedagogerna skillnader i hur flickor och pojkar ser ut:

Emma: "Ni är så fina tjejer idag! Är det en ny jacka som du har Anna? Snygg! Visst hon är en riktig tjej, alltid så fina kläder. Mamman är lika fin och tänker på vad hon ska ha på sig."

Hanna: "Jag blir så glad när föräldrarna tänker på sina barn!"

Emma: "Men tänk pojkar! De är alltid smutsiga! Tänk att du bara har tjejer i gruppen, vilken ordning det skulle vara!"

När pojkarna fick uppmärksamhet gällande sitt utseende tolkade vi att det oftast skedde om pedagogerna ansåg att pojkarna hade något som var könsöverskridande på sig. Ett exempel var när pedagogerna Hanna och Ella samtalande om en pojke som hade ett halsband på sig. De diskuterade på en kafferast:

Hanna: "Han kom idag med ett halsband...han är så feminin! Vet du om att deras kultur inte klarar av ett sådant beteende men han kommer ändå hit med ett halsband!?"

Ella: "Jag tror att mamman ger honom halsbandet i smyg, pappan vet inte om det!"

Enligt vår tolkning exempelvis under samlingen, fri lek samt styrda aktiviteter gavs pojkarna oftast negativ uppmärksamhet när de inte gjorde som pedagogerna sagt. Vi upplevde att pojkar fick fler tillsägelser. En del pedagoger antog i vissa fall att pojkarna skulle göra något som de ansåg vara olämpligt och tillrättavisade pojkarna i förväg. Pedagoger Gaby uttryckte under en av våra observationer när några pojkar sprang runt och inte stannade trots tillsägelser:

Sluta springa runt! Oj oj, typiskt killar, de lyssnar aldrig! Det är så att jag måste skrika hela tiden.

Ordet typiskt förekom under ett flertal av våra observationer. Vi tolkade att pedagogerna beskrev barnen och vad de gjorde med att det var ett typiskt beteende på grund av kön.

Under våra observationer tolkade vi att en del av pedagogerna förde över sina normativa föreställningar till barnen. Ett exempel var under en samling med fem barn (3-5 år) när Pedagoger Andrea pratade om färger och gick igenom dem med hjälp av stödtecken:

Andrea: "Nu får ni titta på mig, okej, det här tecknet, det är tjejernas favoritfärg. Är det någon som kan säga vilken färg det är?"

Flicka 4 år: "Vit!"

Andrea: "Men nej det är inte tjejernas favorit vet du väl. Är det någon annan som kan säga?"

Flicka 4 år: "Gul!"

Andrea: "Nej men, färgen som alla tjejer tycker är finast är rosa, titta, såhär gör man rosa med stödtecken."

Vid aktiviteter exempelvis när barnen satt och ritade tolkade vi att barnen inte uppmuntrades av pedagogerna att prova andra färger än de som de vanligtvis väljer. Vi observerade att barnen kommenterade vilka färger som var feminint respektive manligt kodade.

Under en del av våra observationer tolkade vi att några pedagoger reagerade på när pojkar och flickor lekte med varandra. Pedagogerna kommenterade vid sådana tillfällen att barnen var kära i varandra. Vi observerade däremot att en del pedagoger aktivt försöker prata med barnen om jämställdhet. Pedagoger Gaby uttryckte vid en diskussion med barnen om fotboll att både pojkar och flickor kan vara duktiga på fotboll och att det därför inte spelar någon roll vilket kön man tillhör. När vi observerade på förskolorna tolkade vi att en del av materialet kan anses vara könsinriktat. Vad barnen erbjöds i förskolorna gällande barnböcker, leksaker och övrigt material är enligt vår tolkning fortfarande traditionellt könade.

Leksaker som användes i den fria leken var antingen riktade till pojkar eller flickor och därmed inte könsneutrala. Exempel på leksaker på de förskolor vi undersökte var polisspel eller bilar som pojkarna uppmuntrades att använda.

Flickorna uppmuntrades till att leka med hästar och dockor. Vi iakttog att pojkarna oftare engagerade sig i bygglek medan flickorna erbjöds olika pysselaktiviteter. De barnböcker som fanns i verksamheterna lånades från biblioteket eller köptes in. En del av böckerna vi kom i kontakt med var traditionella gällande könsroller. En del av det övriga materialet upplevde vi också vara könspräglad t.ex. när material delades ut av pedagogerna fick flickorna material i rosa och pojkarna i blått.

4.4 Pedagogernas definition av jämställdhet

Majoriteten av informanterna ansåg inte att jämställdhetsarbete är viktigt att arbeta med i förskolan. Pedagogerna upplevde inte heller att barn har några begränsningar beroende på kön i Sverige. Pedagogerna Emma, Gaby och Ella menade att små barn varken upplever eller påverkas av könsskillnader. Några av pedagogerna som intervjuades påpekade däremot att demokrati och jämställdhet går hand i hand. Pedagogen Robin menade att det var viktigare att arbeta med acceptans av olika sociala klasser istället för att fokusera på jämställdhet mellan könen. Pedagogen Alex ansåg att skillnaderna mellan pojkar och flickor inte är negativa:

För mig är det ett ord som betyder rättvisa. Det handlar inte bara om kön och genus. Min bild av jämställdhet är alla barn ska få sina individuella behov tillgodosedda. Det är ju pojkar och flickor det handlar om, jag tror inte att skillnaderna som finns är dåliga.

Pedagogen Emma uttryckte sin syn på jämställdhet och jämställdhetsarbete genom att påpeka:

Vi ska aldrig suddas bort skillnader mellan flickor och pojkar, även om de måste lära sig om jämställdhet och jämlikhet, ändå blir de medvetna när de blir äldre om vilket kön de tillhör, och vad det är som gäller i samhället.

En del av informanterna ansåg att eftersom flickor och pojkar är olika bemöts de också olika. Pedagogen Kim uttryckte att:

Mina tjejer på min avdelning är väldigt tjejiga, och då blir det ju så att jag säger "lilla gumman" till dem.

Pedagogen Alex ansåg att:

Det händer att jag ser de busiga pojkarna som busiga och flickor som kramiga, eftersom det är det flickor och pojkar uttrycker.

Flera av pedagogerna som intervjuades uttryckte att det finns en problematik med att arbeta med jämställdhet när barnen kommer från olika miljöer och kulturer.

Pedagogen Kim menade att:

Stora kulturkrockar kan påverka arbetet med jämställdhet.

Pedagogen Robin uttryckte att en grundläggande förutsättning för att arbeta konkret med jämställdhet var att arbeta utifrån individens behov istället för kön. Hen beskrev att:

Ja, alltså tittar man på pojkar och flickor så får ju pojkar större plats. På min förra arbetsplats försökte vi medvetet göra så att flickorna fick ta mer plats. Ibland separerade vi på pojkarna och flickorna och försökte jobba i enskilda grupper med det de behövde träna på. Det går dock inte att behandla alla exakt lika, alla barn är ju olika, många tror att jämställdhet handlar om det. Men då tror jag inte man ser individen. Vår filosofi var här behandlar vi alla olika, för det blir bäst i slutändan. På det sättet tror jag att man har ett individperspektiv, att man kan möta barnen bra, oavsett om det är en pojke eller flicka.

Pedagogen Ella beskrev ett individperspektiv som nödvändigt för jämställdhetsarbete i förskolan, hen sa:

Barnen är egentligen inte lika, dom är individer som ska få samma möjligheter, när de är små är det mer jämställd atmosfär.

Gällande konkret arbete med jämställdhet i förskolan uttryckte några av informanterna att det handlar om vilket material och vilka böcker barnen erbjuds. Ett flertal av pedagogerna ansåg inte att det fanns någon skillnad i vad pojkar och flickor leker med under sin dag på förskolan. Pedagogen Kim uttryckte att hens avdelning var jämställd och motiverade det med att:

Här leker även flickor med lego.

Ett flertal av pedagogerna ansåg inte att de behandlade pojkar och flickor olika men påpekade att det kan ske omedvetet. Gällande hur flickor och pojkar får uppmärksamhet på olika sätt under sin dag på förskolan uttryckte pedagogen Alex att:

Flickorna vill ju så gärna att man säger att de är fina, men jag tror inte att flickorna får mer uppmärksamhet än pojkarna. Pojkarna kräver ju uppmärksamhet på andra sätt. De är mer aktiva, och det är mer konflikter med pojkar, så de får ju mycket uppmärksamhet då.

Pedagogen Gaby uttryckte sig också om uppmärksamhet:

Det kan hända omedvetet att jag uppmärksammar flickor mer, du vet, de är så söta.

En del av informanterna upplevde att jämställdhet är svårt att arbeta med eftersom de menade att de saknar konkreta verktyg. En del av pedagogerna ansåg också att det är svårt att förändra gamla vanor men poängterade att de självklart vill att alla barn ska ha det bra i förskolan.

Ett flertal av pedagogerna uttryckte under intervjuerna att reflektion är en viktig del i det pedagogiska arbetet och att det kan vara viktigt i jämställdhetsarbetet. De allra flesta av informanterna upplevde emellertid att de aldrig diskuterar jämställdhet eller genus med sina kollegor.

5. Resultatanalys och diskussion

5.1 Metoddiskussion

Nedan följer en diskussion om de metoder som vi har använt i vår studie. Vi valde en kvalitativ metod för vår undersökning vilket vi anser var passande i relation till vårt syfte.

Med hjälp av våra observationer och intervjuer fick vi inblick i hur det kan se ut i de två verksamheter vi undersökte gällande tillämpning av jämställdhets- och demokratiarbete. Vi fick möjlighet att ta del av hur pedagogerna reflekterade och definierade våra två huvudbegrepp. Informationen som vi fick genom den kvalitativa metoden kunde besvara våra forskningsfrågor. Vi vill poängtera att vi är medvetna om att trovärdigheten är begränsad till de verksamheter vi har undersökt. Informanterna ansåg att våra intervjufrågor var intressanta och därför fick vi plats för ett flertal underfrågor som hjälpte oss att få fram ännu mer information. Vi kunde samla ihop pedagogernas liknande åsikter för att få en helhetsyn på förhållningssättet som pedagogerna på förskolorna har i relation till demokrati och jämställdhet. Vi hade endast svårigheter med en intervju där deltagaren inte ville ge oss fullständiga svar och varje svar hänvisade att vi skulle läsa styrdokumentet. Vi upplevde att vi under det tillfället inte fick fram pedagogens egna tankar och åsikter.

Våra observationer var effektiva, givande och skedde naturligt eftersom vi spenderade en avsevärd tid i de två verksamheterna. Den etnografiskt inspirerade metoden gav oss en möjlighet att upptäcka deltagarnas uppfattningar om studiens ämne samt möjligheten att observera olika situationer. Vi är medvetna om risken med etnografisk forskning gällande aspekten av deltagarnas integritet. Vi var därför noggranna med att under det vardagliga samarbetet med pedagogerna fokusera och samla in data som bygger på deltagarnas professionella förhållningssätt och inte deras privata tankar och åsikter. Vi kunde se hur pedagogerna agerade i olika situationer och hur de arbetade konkret med jämställdhet och demokrati. Vi hade stor frihet under observationerna vilket gav oss mer konkreta resultat. Nackdelen med en av våra observationer var när en pedagog upplevde det obekvämt att bli observerad. Pedagogerna agerade lite "stelt" och uttryckte en rädsla för att göra "fel". Vi ville därför inte ta med den specifika observationen i vår forskning eftersom vi ville att våra resultat skulle vara trovärdiga.

5.2 Resultatanalys

I följande stycke lyfter vi fram vår analys kring resultaten i vår undersökning. Den kvalitativa och etnografiskt inspirerade metoden vi använde kunde till stor del hjälpa oss att besvara våra problemformuleringar och lyfta fram studiens syfte. Genom metoderna fick vi en helhetsbild om hur pedagogerna definierar och tillämpar demokrati och jämställdhet. Vi har valt att dela in stycket i fyra rubriker för att tydligt kunna presentera analysen av pedagogernas begreppsdefinitioner och tillämpningar.

5.2.1 Demokrati - våga säga och våga visa

I resultatet framkom att alla informanter som deltog i studien ansåg att det demokratiska förhållningssättet är en viktig del av arbetet i förskolan. Flertalet av pedagogerna var överens om att demokrati innebär att barnen får vara delaktiga.

Alla pedagoger uttryckte en positiv inställning till demokratibegreppet och menade att demokrati inte går att separera från det vardagliga pedagogiska arbetet. Demokrati avspeglas enligt de flesta informanter i att barn får utrymme till att tycka och tänka i förskolans verksamhet. I arbetet med demokrati ingick enligt pedagogerna som deltog i studien att förutom delaktighet så var den vuxnes förhållningssätt viktigt. Zackari och Modigh (2002) uttrycker att demokrati är ett begrepp som både behöver diskuteras och införlivas i olika aktiviteter i verksamheten.

De flesta av informanterna hade bestämda synpunkter kring vad demokrati innebär. Att barnen ska våga säga och våga visa samt påverka var för en del pedagoger en förutsättning för en demokratisk förskola. Majoriteten av pedagogerna lyfte fram att demokrati innebär att lyssna på barnen och att bemöta barnen på deras nivå. Pedagogerna beskrev att det är viktigt att få insikt om att barn klarar mer än vad de tror för att kunna bedriva en demokratisk verksamhet. Demokrati är enligt en del pedagoger att utgå från barnens förmågor och ett demokratiskt förhållningssätt betyder att pedagogerna ser barnens kompetens. Ett flertal av informanterna var eniga om att det är pedagogens förhållningssätt som lär barnen om demokrati. De påpekade också att pedagogens bemötande och reflektion före, under och efter aktiviteter var en viktig del i ett demokratiskt arbete. När informanterna definierade demokrati hade de flesta stöd och trygghet i Lpfö 98/10. De ansåg att läroplanen tydligt uttrycker att demokrati ska vara en del av verksamheten. Pedagogerna sammanfattade sina tankar kring den demokratiska förskolan med att förklara att det innebär att alla ska ha samma möjligheter och rättigheter.

Vi har tolkat de utsagor som svarar på frågan hur demokrati kan definieras med att informanterna hade en bestämd bild kring vad demokrati betyder för dem och för förskolans verksamhet. Att däremot tillämpa begreppet i den dagliga verksamheten var en svårighet som ett flertal av pedagogerna tog upp.

5.2.2 Jämställdhet, söta flickor och bråkiga pojkar

Flertalet av informanterna ansåg att jämställdhet är ett begrepp som är nära kopplat till demokrati. De uttryckte att jämställdhet är att pojkar och flickor har samma rättigheter. Pedagogerna menade att jämställdhet innebär att ha en bra relation med varje individ i barngruppen. Definitionen av jämställdhet associerar en del pedagoger med orden "alla är olika och vi utgår från individen inte utifrån könen". Henkel och Tomicic (2009) påpekar att den mest centrala delen i jämställdhets- och demokratiarbetet är att bemöta barnen på ett respektfullt sätt. I tillämpningen av jämställdhetsarbetet tolkade vi att en del av pedagogerna fortfarande arbetar utefter traditionella uppfattningar om kön. En mindre del av informanterna ansåg att det kan ske omedvetet. Pedagogerna uttryckte att flickor uppmärksammas mer för sitt utseende på grund av att de är söta. Pedagogerna som deltog i studien ansåg att det är skillnad på pojkar och flickor och därför får de olika slags uppmärksamhet i verksamheten.

Flertalet av pedagogerna påpekade att jämställdhet är något som hela samhället vill uppnå. De uttryckte att jämställdhet är ett brett och ett komplext begrepp. En del av informanterna ansåg att förskolan behöver mer diskussion kring begreppet jämställdhet. Att definiera och arbeta med jämställdhet är enligt en del av pedagogerna utmanande. De uttryckte bland annat att barn som kommer från

andra kulturer hamnar i en kulturkrock i den svenska förskolan och att det kan påverka inställningen till jämställdhet. En del av informanterna upplevde att det inte har så stor inverkan på barnen om de får komma i kontakt med jämställdhetsbegreppet på förskolan eller ej. Pedagogerna Ella uttryckte att skillnaderna mellan pojkar och flickor aldrig ska suddas bort. Pedagogerna Emma hade liknande tankar och uttryckte att även om barnen lär sig om jämställdhet blir de ändå medvetna om vilket kön de tillhör och vad som gäller i samhället. Pedagogerna Alex kopplade ihop ordet jämställdhet med rättvisa och menade att jämställdhet är mer än kön och genus. Hen ansåg att skillnaderna mellan pojkar och flickor inte är negativa:

För mig är det ett ord som betyder rättvisa. Det handlar inte bara om kön och genus. Min bild av jämställdhet är alla barn ska få sina individuella behov tillgodosedda. Det är ju pojkar och flickor det handlar om, jag tror inte att skillnaderna som finns är dåliga.

En mindre del av informanterna uttryckte att det inte är definitionen av jämställdhet som är det viktiga utan att konkretisera begreppet i verksamheten. Pedagogerna Robin beskrev en större bild av jämställdhetsbegreppet och poängterade att det var viktigare att arbeta för rättvisa mellan sociala klasser istället för jämställdhet mellan könen. Sammanfattningsvis tolkade vi enligt utsagorna att jämställdhetsbegreppet var svårt för pedagogerna att definiera och konkretisera.

5.2.3 Sammanfattning

Enligt pedagogerna som deltog i studien diskuterades inte demokrati och jämställdhet i arbetslagen. Därför uttryckte pedagogerna att det behövs mer diskussion och reflektion kring begreppen för att kunna införliva begreppen i praktiken.

5.2.4 Demokrati i förskolan - rätten att få vara olika

En del av pedagogerna ansåg att det är krävande att arbeta med demokrati i förskolan. Enligt utsagorna finns det en vilja och ett intresse hos informanterna att arbeta med demokrati. Informanterna uttryckte däremot att i den vardagliga verksamheten kan uppdraget ibland glömmas bort. Under våra observationer kunde vi också märka att ett demokratiskt förhållningssätt ibland saknades. Det märktes främst under situationer när verksamheten var rörig eller pedagogerna var stressade. Det beror enligt pedagogerna mestadels på tidsbrist och stressiga situationer. De två förskolor vi undersökt är båda mångkulturella. Vi observerade att en del av pedagogerna som deltog i studien uppmuntrade barnen att prata om sin kultur och visade ett intresse för barnens flerspråkighet. Pedagogerna Robin ansåg att det var viktigt att prata med barnen om rätten att få vara olika. Åberg och Lenz Taguchi (2005) betonar att demokrati i förskolan konkretiseras i hur pedagogerna bemöter barnen och hur barnen bemöter varandra. Författarna anser därför att det är viktigt att vara en god förebild som vuxen. Enligt informanternas utsagor och våra observationer uttryckte och agerade en mindre del av pedagogerna utifrån förutfattade meningar. Vi tolkade utifrån våra observationer att en del pedagoger kunde bemöta barn med kommentarer som var relaterade till kön, klass och etnicitet.

För en del av pedagogerna är samarbetet med föräldrarna ett sätt att införliva demokratiarbetet i förskolan. Pedagogerna uttryckte att det är viktigt att föräldrarnas röster blir hörda och att de är involverade i förskolans arbete. Pedagogen Kim ansåg att det är viktigt att ta föräldrarnas tankar och åsikter på allvar eftersom det är föräldrarna som är pedagogernas arbetsgivare. En mindre del av pedagogerna beskrev att det är ett komplext uppdrag att inkludera föräldrarna i förskolans verksamhet. Pedagogerna påpekade att det kan bero på att vårdnadshavarna har olika synsätt och uppfattningar kring vilken roll förskolan har i barnens liv.

Enligt utsagorna tolkade vi att en mindre del av informanterna upplevde att demokratiarbetet med mindre barn är ett komplext uppdrag. Pedagogerna menade att barnen inte har redskap för att vara demokratiska och att de inte är mogna för delta i en demokrati. En del av pedagogerna ansåg att de utövar ett konkret demokratiskt arbete främst under samlingarna och matsituationen. Vi observerade däremot att barnen ibland inte fick prata när de satt vid matbordet. Informanterna påpekade att turtagning och att alla ska få göra sin röst hörd är en aktiv del av aktiviteterna. Under den fria leken observerade vi att det demokratiska arbetet mest synliggörs vid konfliktsituationer när pedagogerna försöker stötta och förklara för barnen hur en bra kompis är.

Utifrån utsagorna tolkade vi att en del av pedagogerna upplevde att demokratibegreppet var svårt att konkretisera i verksamheten, speciellt med små barn. En del av informanterna hade däremot ett flertal förslag på ett konkretiserat demokratiarbete.

5.2.5 Jämställdhet i förskolan - att behandla alla lika?

Tillämpningen av ett konkretiserat arbetssätt med jämställdhet upplevde ett flertal av informanterna som en svårighet. En del av pedagogerna uttryckte att jämställdhetsarbete inte var nödvändigt i förskolan. De motiverade sina utsagor med att pojkar och flickor är väldigt olika. En del informanter berättade att de aktivt försökte diskutera jämställdhet med barnen exempelvis genom att lyfta fram könsneutralitet i idrottsaktiviteter. De resonerade med barnen om att könstillhörighet inte har någon betydelse för om ett barn är duktigt på att exempelvis spela fotboll. En del av pedagogerna ansåg att små barn inte påverkas eller upplever könsskillnader. En mindre del av informanterna menade att mångkulturella miljöer i förskolan kan påverka barnens uppfattning om könsroller. De ansåg att olika kulturer har skilda uppfattningar kring hur män och kvinnor ska vara.

Pedagogen Kim uttryckte att tjejerna på hans avdelning var väldigt tjejiga och det blev därigenom naturligt att exempelvis kalla dem "lilla gumman". Pedagogen Alex berättade att hen utgår från barnens personlighet men att barnen själva uttrycker stereotyp flickiga eller pojkiga egenskaper:

Det händer att jag ser de busiga pojkarna som busiga och flickor som kramiga eftersom det är det som de uttrycker.

Pedagogen Kim uttryckte att på förskolan hen arbetar finns ingen skillnad på vilka aktiviteter barnen valde och att hans avdelning är jämställd. Det motiverade Kim med att säga att flickor också lekte med lego på avdelningen. Hedlin (2010) uttrycker att könade kategoriseringar kan handla om vilka leksaker som anses vara

feminina eller maskulina. Kim har i vår åsikt kategoriserat lego som en maskulin leksak eftersom hen uppmärksammade att "här leker även flickor med lego". Enligt vår tolkning kan ett sådant tankesätt försvåra jämställdhetsarbetet.

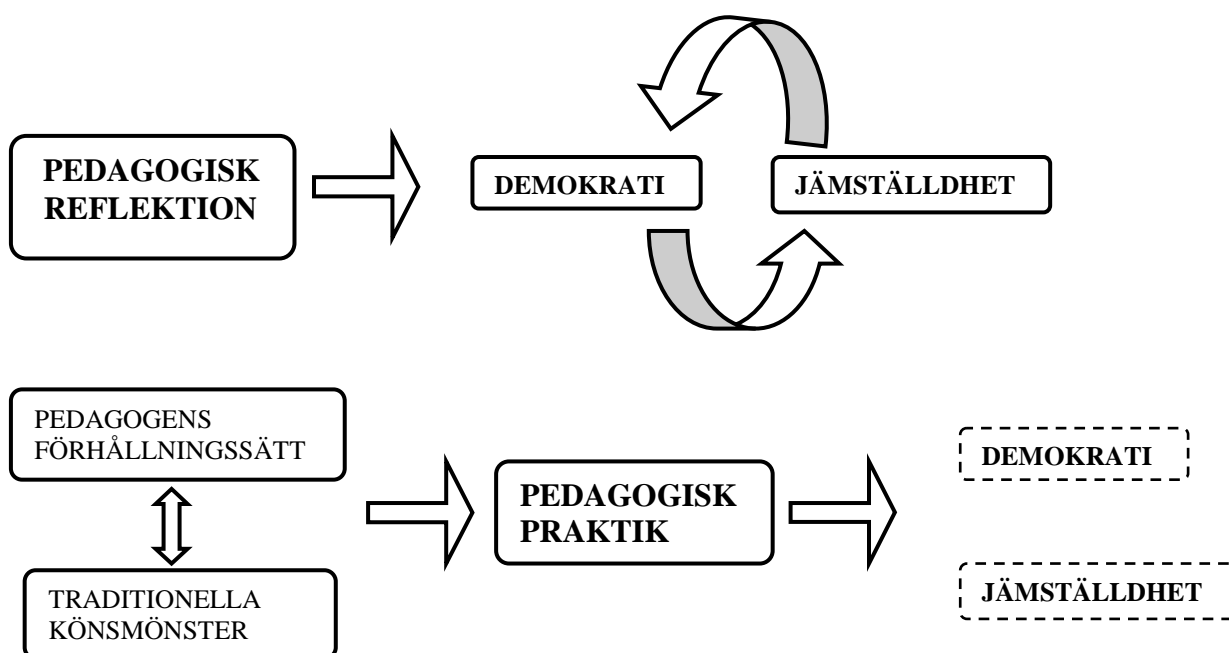
De flesta av pedagogerna uttryckte att det är viktigt att diskutera i arbetslaget hur ett konkret jämställdhetsarbete kan se ut. Pedagogerna uttryckte under intervjuerna att det är viktigt att tänka efter vad man gör, varför och hur. Utsagorna knyter an till frågan hur jämställdhet kan tillämpas i verksamheten. Ett flertal pedagoger uttryckte att de bemöter barnen utifrån individuella egenskaper. Trots informanternas yttranden gällande att se till individens bästa tolkar vi i andra uttalanden att traditionella könsmonster är djupt rotade i pedagogernas förhållningssätt. Våra observationer hade fokus på jämställdhet i förskolans dagliga verksamhet. Vi tolkade att pedagogernas olika förväntningar och föreställningar kring könsskillnader kan påverka deras förhållningssätt. Vi la märke till att en del leksaker, barnböcker och övrigt material i förskolorna vi undersökte är traditionellt könspräglade. Utifrån intervjuerna gällande definition och tillämpning av jämställdhetsarbete i förskolan tolkar vi att flertalet av pedagogerna inte anser att flickor och pojkar bemöts olika på ett negativt sätt. De skillnader som görs anses av pedagogerna vara omedvetna eller på grund av att pojkar och flickor anses vara olika.

5.2.6 Sammanfattning

Brist på kunskap och avsaknaden av konkreta verktyg är enligt vår tolkning grundorsaker till när pedagogernas förhållningssätt inte är jämställt eller demokratiskt. Ovan nämnda faktorer var något som pedagogerna själva uppmärksammade under intervjuerna. En annan beståndsdel som vi anser påverkar arbetet är det svåra i att ifrågasätta sitt eget förhållningssätt och sina egna föreställningar kring demokrati och jämställdhet.

5.2.7 Modell

Utifrån vår analys valde vi att illustrera en sammanfattning av skillnader mellan reflektion och praktik i den pedagogiska verksamheten (se Figur 1). Enligt informanternas utsagor är pedagogisk reflektion kring demokrati och jämställdhet viktigt. Pedagogerna var eniga om att begreppen hör ihop och bör ingå i det pedagogiska arbetet. Utifrån informanternas utsagor tolkade vi att begreppen är levande i den pedagogiska reflektionen. Vi kunde däremot observera att den pedagogiska praktiken i relation till demokrati och jämställdhet påverkas av pedagogernas förhållningssätt och traditionella könsmonster. Vi tolkade att i den pedagogiska praktiken är demokrati och jämställdhet två skilda och relativt osynliga begrepp.

Figur 1 - Skillnad i pedagogisk reflektion och praktik

5.3 Resultatdiskussion

Diskussionen kring de resultat vi redovisar i följande stycke grundar sig på vår forskning från de två förskolor vi undersökt. Vi vill poängtera att vi är medvetna om att vårt resultat inte representerar alla förskolor. Vår studie visar enbart en liten bild av hur vissa pedagoger inom förskolan kan definiera och tillämpa arbetet med demokrati och jämställdhet i den dagliga verksamheten. Vi vill påpeka att diskussionen bygger på våra tolkningar utifrån våra observationer och intervjuer.

5.3.1 Skillnad mellan pedagogisk reflektion och pedagogisk praktik

Enligt resultaten i vår studie tolkar vi att det finns skillnad mellan reflektion och praktik gällande begreppen demokrati och jämställdhet. Eidevald (2011) påpekar att hur personal uttrycker att de arbetar med jämställdhet i förskolan inte nödvändigtvis stämmer överens med verkligheten. Majoriteten av informanterna var bekanta med våra två huvudbegrepp. De uttryckte att både demokrati och jämställdhet är en självklarhet i dagens förskola och i den pedagogiska yrkesrollen. Vi vill klargöra att definitionerna av demokrati och jämställdhet inte är entydiga begrepp och att Lpfö98/10 inte heller uttrycker konkret hur verksamheten ska utformas. Begreppsdefinitionerna och tillämpningen av dem är således öppna för pedagogernas egna tolkningar.

5.3.2 Brist på kunskap och traditionella uppfattningar

Eidevald (2009) menar att det inte enbart handlar om att pedagogerna ska anskaffa sig kunskap kring begreppet jämställdhet utan att arbetslaget bör reflektera tillsammans om sitt arbetssätt och utformande av verksamheten. Om vi betraktar vad Eidevald (2009) uttrycker om jämställdhet i relation till våra resultat kan vi tolka att bristen på diskussioner kring begreppet jämställdhet kan vara en bidragande orsak

till att jämställdhetsarbete upplevs som en svårighet. En del pedagoger uttryckte att de arbetade konkret med demokrati, vilket de menade synliggjordes mestadels under samling och matsituation. Vi observerade däremot att barnen ibland inte fick prata under måltiden. Här har vi observerat ett enligt oss tydligt glapp mellan den pedagogiska reflektionen och den pedagogiska praktiken. Vi uppmärksammade under studiens gång att bristen på demokrati och jämställdhet i praktiken verkar vara omedveten i de verksamheter som vi har undersökt. Svårigheterna tolkar vi vara en konsekvens av brist på kunskap och pedagogens omedvetna förväntningar på barnen.

5.3.3 Pedagogens förhållningssätt

Under vår forskning har vi observerat att pedagogerna tillskrev barnen egenskaper utefter kön samt kategoriserar färger och leksaker utifrån traditionella uppfattningar kring könsnormer. Enligt vår tolkning brister pedagogerna i sitt uppdrag att se till individens bästa i sådana situationer. Wahlström (2005) uttrycker att genom diskriminerade mönster och förväntningar är det pedagogerna barnen möter i förskolan som bidrar till att barn blir behandlade utifrån vilket kön de tillhör. Författaren menar att i rollen som lärare ingår makt och att läraren är den som sätter normen som barnen i verksamheten gör till sin sanning. Vi kan se en risk i att när pojkar och flickor behandlas olika på grund av kön kan individens bästa hamna i skymundan. Det kan bidra till att barnet inte får möjlighet att göra sig en egen uppfattning om sin individ eftersom de vuxnas förväntningar kring hur man är pojke eller flicka på rätt sätt inverkar.

Konsekvenserna av att behandla barnen olika utifrån kategoriseringar som relaterar till kön, klass och etnicitet kan enligt oss bidra till att vissa barn behandlas bättre. Det kan leda till att en del barn blir begränsade i vad de gör och i hur de ska vara. Vi vill hänvisa till vår observation där vi tolkade en negativ attityd riktad mot en specifik etnicitet². Vi tolkar att barn i förskolan lär sig hur de ska interagera och samspela med andra genom att iaktta pedagogerna. När en vuxen förebild på förskolan har ett negativt förhållningssätt eller förväntningar på individer beroende på exempelvis etnicitet medför det en risk att barnen tillämpar liknande åsikter. Ett sådant förhållningssätt kan medföra svårigheter för att kunna uppfylla det uppdrag som Lpfö98/10 beskriver. Zackari och Modigh (2002) påpekar att förskolans demokratiska uppdrag aldrig får separeras från den övriga verksamheten samt att det inte finns något utrymme eller någon plats i verksamheten där ett demokratiskt förhållningssätt inte gäller.

I vår studie framkom att en mindre del av pedagogerna ansåg att pojkar var mer aktiva än flickor. Vi tolkar enligt utsagorna att ordet aktiva i den här benämningen utgår från aktivitet med mycket fysisk rörelse. Pedagogerna benämnde flickorna som lugna och i den här benämningen tolkade vi att det innehåller en syn på att flickor anses sitta mer still. Synsättet kan enligt vår tolkning medföra en risk att pojkarna i verksamheten blir erbjudna fler aktiviteter med rörelse vilket flickorna inte uppmuntras till. Pojkarna går däremot miste om de "lugnare" aktiviteterna som flickorna erbjuds. Under våra observationer och intervjuer beskrevs flickorna vid ett flertal tillfällen som söta samt att de vill höra att de är fina. Pojkarna beskrevs med att de kräver uppmärksamhet och på så sätt får lika mycket uppmärksamhet som flickorna men på annat sätt, exempelvis vid konfliktsituationer.

² se 4.1. Tillämpning av demokratiarbete - observationer på fältet

Enligt utsagorna och den skillnad på benämning gällande att flickor ”vill” och pojkar ”kräver” tolkar vi att traditionella könsroller påverkar pedagogens förhållningssätt. Vi ställer oss också frågande till den ”positiva” uppmärksamheten flickor får av pedagogerna i form av komplimanger gällande sitt utseende. Vi tolkar inte att den kan likställas med den uppmärksamhet pojkarna enligt pedagogerna får vid konflikter. I intervjuerna kunde pedagogerna enligt vår tolkning uttrycka kategoriserade åsikter kring lekar och leksaker³. Utifrån benämningarna och kategoriseringarna ansåg vi att traditionella könsstrukturer upprätthålls i de förskolor vi undersökte. Odenbring (2010) påpekar att kategoriseringar oavsett sammanhang fortsätter skapa förutsättningar för att de könade gränserna i förskolan upprätthålls istället för att möjliggöra för barnen att vara könsöverskridande.

5.3.4 Konkreta pedagogiska verktyg

Utifrån forskningen vi tidigare tagit upp och enligt resultat i vår egen studie finns en önskan hos personalen på förskolan att få mer konkreta verktyg kring värdegrundsarbetet i den dagliga verksamheten. Eidevald (2009) uttrycker att både kunskap om jämställdhet och att synliggöra det egna arbetslagets handlingar är nödvändigt för ett jämställdhetsarbete. Det kan därför finnas anledning att undersöka om fortbildning kan stärka och utveckla pedagogens förhållningssätt och vilja att arbeta med jämställdhet. Förutom fortbildning tolkar vi att det krävs mod att se sin egen roll i hur det egna bemötandet och språket kan bidra till att barnen behandlas på ett sätt som inte är jämställt eller demokratiskt. Viljan till att reflektera över och förändra de strukturer och normer som gör sig gällande i dagens förskolan är enligt vår tolkning en viktig förutsättning för att kunna börja med ett betydande värdegrundsarbete. Att reflektionen blir till praktik gällande jämställdhet och demokrati genom att utforma konkreta aktiviteter i förskolan tolkar vi vara en nödvändig del för att göra begreppen levande.

5.3.5 Diskussion om begreppen jämställdhet och demokrati

Vi har tidigare i vår studie uppmärksammat att diskussioner kring jämställdhet och demokrati samt tillämpningen av begreppen i verksamheten har saknats på de förskolor vi undersökt. Lenz Taguchi (2011) påpekar att diskussioner om jämställdhet är en central del i arbetet för att vidga begreppet och på så sätt utveckla arbetssättet därefter.

Jämställdhet och demokrati är två mångfacetterade begrepp som kan tolkas på ett flertal olika sätt. Det kan därför vara viktigt att arbetslaget möts i en dialog för att kunna skapa en gemensam grund att arbeta utifrån. Konsekvenserna av att inte ha en klar definition av begrepp som ingår i värdegrunden i Lpfö98/10 kan medföra en svårighet i att uppfylla sitt uppdrag kring de strävansmål som läroplanen uttrycker. Det kan på så sätt bli problematiskt att föra vidare ett demokratiskt förhållningssätt till barnen. Enligt utsagorna i intervjuerna framkom sammanfattningsvis att definitionen av begreppet jämställdhet är komplext och fritt för tolkning samt att tillämpningen av jämställdhetsarbetet rent konkret upplevdes som en svårighet. Henkel (2012) påpekar att jämställdhetsarbetet bör synliggöra befintliga föreställningar, tankar och teorier om flickor och pojkars roller och beteende för att på så sätt sedan kunna arbeta vidare.

³ se 4.4 Pedagogernas definition av jämställdhet

5.3.6 Sammanfattning av resultatdiskussionen

Vi kan genom våra observationer och intervjuer konstatera att de svårigheter pedagogerna upplevde kring att arbeta med jämställdhet var de svårigheter som togs upp i den tidigare forskningen⁴. Det fanns en vilja och ett intresse att reflektera kring de normer och strukturer som finns i förskolan och i samhället. Pedagogerna upplevde emellertid att det är svårt att förändra traditionella könsroller samt att konkreta verktyg för ett jämställdhetsarbete saknades. Vi tolkade också att flera av pedagogerna var ambivalenta till att möjliggöra en verksamhet där barnen tillåts vara könsöverskridande. Vi tolkar att det finns skillnad i hur pedagoger definierar och reflekterar kring jämställdhet och demokrati samt hur begreppen tillämpas i den dagliga verksamheten. Vår studie synliggjorde att pojkar och flickor kan bli bemötta utefter traditionella tankar kring kön under sin dag på förskolan. Våra resultat har också synliggjort att pedagoger kan uttala sig negativt om andra etniciteter. Vårt studieresultat visar att det krävs engagemang och kunskap i jämställdhetsarbetet på förskolan för att uppnå en demokratisk verksamhet. Vi efterlyser verktyg för utvärdering av bemötande i relation till kön, klass och etnicitet för att på så sätt kunna bemöta varje individs behov och förmågor på ett jämställt och demokratiskt sätt. I slutskedet av vår studie är vi eniga om att demokrati och jämställdhet aldrig kan särskiljas, utan istället alltid bör gå hand i hand. Jämställdhet i förskolan kan enligt oss inte införlivas i verksamheten utan ett demokratiskt förhållningssätt och vice versa.

Avslutningsvis vill vi lyfta fram att alla pedagoger som deltog i studien på de två förskolor som undersöktes vill barnens bästa och tar sitt uppdrag på stort allvar. I de observationer där det jämställda och demokratiska förhållningssättet har brutit, anser vi att det kan bero på okunskap och traditionella föreställningar kring kön, klass och etnicitet. Förskolan precis som samhället är föränderligt. Den kunskap samt det förhållningssätt som är meningsfullt i samhället och förskolan är under ständig utveckling.

5.4 Fortsatt forskning och pedagogisk relevans

Under arbetets gång har vi haft återkommande diskussioner om att fortsatt forskning i det här ämnet skulle kunna innebära observationer och intervjuer i en större mängd förskolor. Att vidga studien på så sätt skulle kunna till att öka trovärdigheten i studien och skapa ett vidare perspektiv på hur förskolor arbetar med demokrati och jämställdhet.

Vi funderade på att fortsatt forskning skulle kunna lägga fokus på observationer och samtal med barn samt intervjuer med föräldrar. Därigenom kan möjligheter till inblick skapas kring om barn upplever skillnader i att vara flicka eller pojke. Vi skulle också få möjlighet att ta del av föräldrarnas syn på begreppet jämställdhet och hur de vill att deras barn ska bli bemötta i förskolans verksamhet. Vi anser att en jämställd förskola behöver pedagoger, barn och föräldrar som står på en gemensam grund. Vår åsikt är att jämställdhet och demokrati är begrepp som kontinuerligt behöver undersökas och arbetas med i den dagliga verksamheten.

⁴ se 2.4 Tidigare forskning

Allteftersom samhället förändras skapas nya utmaningar och komplexa frågor för den verksamma pedagogen. Att fortsätta sträva efter den jämställda förskolan anser vi rustar barnen för bli jämställda individer i ett demokratiskt samhälle.

Studien synliggör tydliga skillnader mellan den pedagogiska reflektionen och den pedagogiska praktiken gällande demokrati- och jämställdhetsarbete i förskolan. Vår förhoppning är att vi kan öppna upp för ett intresse hos de som arbetar inom förskolan att fortsätta utveckla och konkretisera demokrati - och jämställdhetsarbetet. Vår framtidsvision är att jämställdhet i förskola, skola och samhället i stort ska stämma överens med vad styrdokument och lagar uttrycker. Vi vill att skillnaden mellan den pedagogiska reflektionen och den pedagogiska praktiken suddas ut och att jämställdhet mellan könen blir en naturlig del för alla människor, pojke som flicka, stora som små. Eftersom Lpfö 98/10 uttrycker att förskolan ska vara en plats som arbetar för jämställdhet och som aktivt motverkar traditionella könsroller anser vi att vår studie har en stor relevans för verksamma pedagoger i dagens förskola. Förskolan ska vila på en demokratisk grund och en förutsättning anser vi är att arbeta konkret och aktivt med ett jämställt förhållningssätt. Barnen vi möter i förskolan ska växa upp till demokratiska samhällsmedborgare och en central del i lärarens uppdrag är att bemöta barnen utefter deras individuella förutsättningar och inte utefter normativa förväntningar.

Jämställdhetsarbetet har i vår studie beskrivits som ett förändrings- och motståndsarbete. Vår röda tråd i studien har varit att jämställdhetsarbete är en förutsättning för en demokratisk förskola. Vi vill i studiens sista rader beskriva jämställdhetsarbetet som ett arbete som innehåller hopp och möjligheter till en förändrad framtid. En framtid där alla barn blir erbjudna en hel värld istället för en halv som är rosa eller blå.

Referenser

- Andreasson, I. & Asp-Onsjö, L. (2009). *Talet om pojkar och flickor i behov av särskilt stöd*. I A. Ahlberg (Red.), *Specialpedagogisk forskning: en mångfasetterad utmaning*. Lund: Studentlitteratur
- Ahlberg, A. (red). (2009). *Specialpedagogisk forskning: en mångfasetterad utmaning*. Lund: Studentlitteratur
- Björkdahl Ordell, S. (2007). *Etik*. I J. Dimenäs (Red.), *Lära till lärare. Att utveckla läraryrket - vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. Stockholm: Liber.
- Bjørndal, C.R.P. (2005). *Det värderande ögat. Observation, utvärdering och utveckling i undervisning och handledning*. Stockholm: Liber.
- Bodén, L. (2011). *Könsneutralitet och kompensatorisk pedagogik. Dominerande föreställningar i förskolans jämställdhetsarbete*. I K. Ohrlander, H. Lenz Taguchi, L. Bodén, *En rosa pedagogik - Jämställdhetspedagogiska utmaningar*. Stockholm: Liber
- Denscombe, M. (2009). *Forskningshandboken - för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Dimenäs, J. (red.). (2007). *Lära till lärare. Att utveckla läraryrket - vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. Stockholm: Liber.
- Doveberg, M. (2007). *Etnografi som forskningsansats*. I J. Dimenäs (Red.), *Lära till lärare. Att utveckla läraryrket - vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. Stockholm: Liber.
- Eidevald, C. (2011). *Anna bråkar! – att göra jämställdhet i förskolan*. Stockholm: Liber.
- Eidevald, C. (2009). *Det finns inga tjejbestämmare – Att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek*.
Hämtad 31 oktober 2013 från
<http://jamda.ub.gu.se/bitstream/1/145/1/eidevald.pdf>
- Elvin-Nowak, Y. & Thomsson, H. (2001). *Att göra kön: Om vårt våldsamma behov av att vara kvinnor och män*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag
- Fejes, A. & Thornberg, R. (2009). *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber.
- Hedlin, M. (2010). *Lilla genushäftet 2.0. Om genus och skolans jämställdhetsmål*. Växjö: Linnéuniversitetet. Institutionen för pedagogik, psykologi och idrottsvetenskap.
- Hellman, A. (2010). *Kan Batman vara rosa?*
Hämtad 31 oktober 2013 från
https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/22776/2/gupea_2077_22776_2.pdf

- Henkel, K. (2012). *En jämställd förskola - teori och praktik*. Uppsala: Jämställdhetskonsult.
- Henkel, K. & Tomicic, M. (2009). *Ge ditt barn 100 möjligheter - Istället för två! Om genusfällor och genuskrux i vardagen*. Linköping: OLIKA förlag
- Kihlström, S. (2007). *Uppsatsen - examensarbete*. I J. Dimenäs (Red.), *Lära till lärare. Att utveckla läraryrket - vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. Stockholm: Liber.
- Kåreland, L. (2005). *Modig och stark - eller ligga lågt*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Lenz Taguchi, H. (2011). *Jämställdhetspedagogiska trender och en introduktion till en rosa pedagogik*. I K. Ohrlander, H. Lenz Taguchi, L. Bodén, *En rosa pedagogik - Jämställdhetspedagogiska utmaningar*. Stockholm: Liber
- Malmqvist, J. (2007). *Analys utifrån redskapen*. I J. Dimenäs (Red.), *Lära till lärare. Att utveckla läraryrket - vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. Stockholm: Liber.
- Nilholm, C. (2006). *Inkludering av elever i behov av särskilt stöd – vad betyder det och vad vet vi?*. Forskning i fokus nr 28, Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Nordberg, M. (2005). *Det hotande och lockande feminina - om pojkar, feminitet genuspedagogik*. I M. Nordberg (Red), *Manlighet i fokus: en bok om manliga pedagoger, pojkar och maskulinitetsskapande i förskola och skola*. Stockholm: Liber.
- Odenbring, C. (2010). *Kramar, kategoriseringar och hjälpfröknar*. Hämtad 1 november 2013 från https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/22144/1/gupea_2077_22144_1.pdf
- Ohrlander, K, Lenz Taguchi, H, Bodén, L. (2011). *En rosa pedagogik - Jämställdhetspedagogiska utmaningar*. Stockholm: Liber
- Skolverket (2010). *Läroplan för förskolan Lpfö 98*. Stockholm: Skolverket.
- SOU 2006:75 (2006). *Jämställdhet i förskolan*. Stockholm.
- Stukat, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Svaleryd, K. (2005). *Genuspedagogik*. Stockholm: Liber.
- Torstensson- Ed, T. (2003). *Barns livsvärld*. Lund: Studentlitteratur.
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk - samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet
Hämtad 21 oktober 2013 från <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Wahlström, K. (2005). *Flickor, pojkar och pedagoger: Jämställdhetspedagogik i praktiken*. Stockholm: Sveriges utbildningsradio
Wedin, E. K. (2011). *Jämställdhetsarbete i förskola och skola*. Stockholm: Nordets Juridik AB

Åberg, A. & Lenz Taguchi, H. (2005). *Lyssnandets pedagogik*. Stockholm: Liber.

Zackari, G. & Modigh, F. (2002). *Värdegrundsboken - om samtal för demokrati i skolan*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Bilaga I

Missivbrev

Hej!

Vi är två studenter som studerar på Lärarutbildningen på Mälardalens högskola, vår inriktning är lek lärande och utveckling. Vi studerar nu vår sjunde och sista termin och skriver ett examensarbete i kunskapsområdet pedagogik. Vi söker nu ett flertal pedagoger i förskolan som skulle vilja delta i en intervju med frågor kopplade till vårt examensarbete.

Vårt examensarbete

Vårt examensarbete handlar om jämställdhetsarbete som en förutsättning för en demokratisk förskola. Vi vill undersöka hur pedagoger i förskolan definierar och tillämpar arbetet i den dagliga verksamheten. Vi hoppas genom våra intervjuer kunna ta del av er erfarenhet och reflektion kring ämnet.

Metod

Vår metod för examensarbetet är kvalitativ och kommer att ske genom observationer och enskilda intervjuer med verksamma pedagoger.

Etik

Vi vill poängtera att deltagandet är frivilligt och att informationen kommer behandlas konfidentiellt. Ni kan när som helst avbryta er medverkan. Namn på både förskola och de som medverkar kommer inte att tas med i vår studie.

Ta gärna kontakt med oss om ni finner ämnet intressant och skulle vilja delta.
Med vänlig hälsning

Josefin Berg
jbg10002@student.mdh.se

Tanja Milecrantz
tmz10001@student.mdh.se

Handledare: Jonas Nordmark
jonas.nordmark@mdh.se

Bilaga II

Intervjufrågor

1. Kan du beskriva din bild av en demokratisk förskola?
2. Hur arbetar ni konkret i verksamheten för att skapa en demokratisk förskola?
3. Kan du beskriva din bild av jämställdhet?
4. Är jämställdhet och genus något ni diskuterar i arbetslaget?
5. Hur arbetar ni konkret med jämställdhet?
6. Finns det skillnad i hur pojkar respektive flickor bemöts under sin dag på förskolan? Kan du ge exempel på hur?
7. Utifrån observationerna kommer underfrågor att tillkomma.

Bilaga III

Arbetsgång

Arbetet med "FÖRSKOLA, JÄMSTÄLLDHET OCH DEMOKRATI - jämställdhetsarbete som en förutsättning för en demokratisk förskola"

Vi inledde arbetet med vår studie genom att diskutera vilket ämne som kändes intressant för oss. Vi kom överens om att jämställdhet och demokrati i förskolan var begrepp som vi ville undersöka. När vi valt ämne började vi söka efter relevant litteratur. Exempelvis på Västerås stadsbibliotek och Mälardalens högskolas bibliotek. En del av informationen i tidigare forskning hittade vi genom publikationer från Skolverket och Göteborgs Universitets Publikationer - Elektroniskt Arkiv. På grund av vårt egna intresse för ämnet kunde vi använda oss av böcker vi redan hade hemma. Det underlättade arbetet med litteraturen eftersom vi redan var bekanta med böckernas innehåll.

Efter att vi samlat in litteratur som kändes relevant för vår studie bestämde vi oss för att på varsitt håll läsa igenom, anteckna och göra oss mer bekanta med olika begrepp. Vi träffades sedan för att diskutera och välja ut vad som skulle ingå i vår studie från litteraturen. Vi genomförde våra observationer och intervjuer under ett tidigt skede av arbetet. Våra fältstudier var den enda delen av examensarbetet som vi genomförde på varsitt håll. Vi tog däremot del av varandras skriftliga transkriptioner och arbetade gemensamt med dem.

Vi träffades flera gånger per vecka för att skriva tillsammans. Tiden vi inte träffades använde vi till att reflektera för oss själva och utbyta information genom mail och telefon. Eftersom vi haft en kontinuerlig kommunikation är vi båda lika förtrogna med vårt arbete och har arbetat sida vid sida under hela arbetets gång. Att arbeta tillsammans har varit tryggt och vi har kunnat stötta varandra och gemensamt driva arbetet framåt. Vi har lagt ner mycket av vår tid på vår studie, varit engagerade och intresserade av ämnet och därför känns arbetet väl genomarbetat. Vi har anskaffat oss mycket kunskap under arbetets gång och utvecklat vår skrivförmåga. Vi har också tillägnat oss en djupare förståelse för ämnet och hoppas att studien kan påverka och skapa intresse för jämställdhetsarbete i förskolan.